

GAGAUZ

dili

4

Kulaksız O. S., Arnaut F. İ., Kazak A. D.

Gagauz dili

cümnä üüretici kurumnarı için,
angılar üürenerlär ukrain dilindä

*Üürenmök kiyadı 4-cü klasa deyni
cümnä üüretici kurumnarı için*

Çernovți
“Bukrek”
2015

ББК 81.63
К 90

*Рекомендовано Міністерством освіти і науки України
(наказ від 29.09.2015 № 985)*

**Видано за рахунок державних коштів.
Продаж заборонено**

Annaşılmış nişannar:

– kuralı lâazım bilmää

– sözlük

– soruşlar

– meraklı nasaatlar

Кулаксіз О. С., Арнаут Ф. І., Казак А. Д.

К 90 Гагаузька мова для загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням українською мовою: підручник для 4 класу загальноосвітніх навчальних закладів / О. С. Кулаксіз, Ф. І. Арнаут, А. Д. Казак. – Чернівці: Букрек, 2015. – 136 с. : іл.

ISBN 978-966-399-739-1

ББК 81.63

ISBN 978-966-399-739-1

© Кулаксіз О. С., Арнаут Ф. І., Казак А. Д., 2015
© Видавничий дім “Букрек”, 2015

🌸 Aazdan hem yazılı söz 🌸

1. Okuyun demekli şiiri.

Ana dilim

Kendi dilim-aklım, kanım!
Seninnän hoş düüler canım.
Göktän dilim!Gözäl dilim!
Dolgun, duruk senin selin!
Ana dilim!Oguz dilim!
Seçkin seninnän milletim.
Dedä, koyup fikirini,
Korumuş temelini.
Derin, kaavi köklerim,
Varkana kendi dilim.
Öter dilim, yaşêêr dilim!
Dünneedä uursuz bän diilim!

M. Mercanka

dolgun – polniy, napolnenniyy
seçkin – izbranniyy
millet – narod, naçıyâ
uur – napravleniye

- *Bu sözä nicä deyeceniz? Neçin?*
- *Kaç cümlä var bu şiirdä?*
- *Söleyin, sölemäk neetinä görä nesoy cümlelär bu teksttä?*
- *Nedän düzülü cümlä?*
- *Nedän düzülü bu şiir?*
- *Yazın şiirin bir parçasını tefterlerinizä.*

2. Okuyun.

Şindiki yazılara deerlär bukva-sesli yazı. Bölä ona dedik onuştan, ani biz aazdan sözüümüzü kiyada geçireriz bukvaların yardımınan.

İlerdän insan yazarmış resimnän. Bölä yazıyı dünnenin herbir köşesindä şindi da kullanêrlar yol nişannarında hem başka erlerdä da.

K. Vasilioglu

- *Ne için söleler bu teksttä?*
- *Getirin örnek resim, angıları kullanılêr yol nişannarında.*
- *Yazın teksti. Yapın kontrol yazılara.*
- *Üçüncü cümlelin bulun baş paylarını.*
- *Sölemäk neetinä görä bu cümlä nesoy?*

3. Okuyun teksti.

Söz

Hayvannar çıkarêrlar ses-signal. Bu seslêrlän onnar biri-birinä sesederlär bir korku için, imelik için.

Sözü kullanêr sade insan. Uşak ürener lafetmäâ başkasından. (anasından-bobasından).

- *Ne annadınız bu teksttän?*
- *Yazın tekstin ikinci abzağını.*

Okuyun šiiri demekli.

Şkola bizi topladı

Tä sentäbri geldi, kardaşlar,
Genä biz birerdä üüreneriz.

Yıl –yıldan o bilgi şafkına
Doorudan, taa girgin biz gideriz!

Genä şkola bizi topladı.
Bu klasa açık güz günündä.

Sıkıca şturvaldan sän tutun
Büük bilgi denizin içindä!

Ko essin lüzgärlär bezinä
O uzak, meraklı yolunda!
Hem senin zorunda, kardaşım,
Dostların olsunnar yanında!

K. Vasilioglu

- ➔ Neçin hepsi seviner sentäbriyä?
- ➔ Nereyi toplanêrlar uşaklar?
- ➔ Annadınız, nicä siz o günü geçirdiniz?
- ➔ Bu sözä nicä deyeceniz? Neçin?
- ➔ Kaç cümlä var bu šiirdä?
- ➔ Sölemäk neetinä görä nesoy cümlelär bu teksttä?
- ➔ Bulun sade cümleyi. Nişannayın onun gramatik temelini.

4. Resimä görä düzün bir annatmak

- ➔ Nedän düzülü bizim sözümüz? Açıklayın.
- ➔ Bu işi tamannamaa deyni, nesoy söz kullandınız? Açıklayın.
- ➔ Düzün annatma, nicä siz dinnendiniz yazın.
- ➔ Yazın onu tefterlerä.

Ne o cümlä? 🌸

5. Okuyun yazılı sıraları.

➔ *Angı sıradada bulunêr cümlä? Açıklayın.*

a) Gitti, pınardan, kaçarak, su getirmää, Vani.

b) Yaz. Uşaklar sevinerlär onun gelmesinä.

v) Uşaklar aldılar bibliotekadan meraklı kiyat okumaa.

Cümleleri yazın

➔ *Neyä deniler cümlä? Açıklayın sizin düşünmelerinizä görä.*

Cümlä – o bir yada birkaç laf, angıları göstererlär bitirilmiş fikiri.

Örnek: *Sabaa. Horozlar öterlär bütün küüyä.*

6. Okuyun. Herbir sıradaki laflardan cümlä kurun da yazın. **Tekstin başlıını kouyn, yazın.**

.....
şilêr, aulunda, şkolanın, güneş, sıcak
aralıkta, çıkêr, kapu önünä, üürenicilär
kalêr, sade, klasta, izmetçilär
pençerä gözünü, onnar, açêr, hem, kapuyu
siler, klası paklêêr, taftayı
pak, raat, klasta, işlemää

Cümlelerin yardımınnan insannar söyleyëbilerlär kendi fikirini, duygularını, sorêrlar biri birinä, teklif ederlär, işteerlär birbişey.

7. Okuyun. Cuvap verin soruşlara.

- ➔ *Nasıl senin adın?*
- ➔ *Kaç yaşındaysın sän?*
- ➔ *Kaçıncı klasta üürenersin?*
- ➔ *Nicä ananın adı? Nicä bobanın adı?*
- ➔ *Kim senin dostun?*

Cuvapları yazın tefterlerinizä.

Nezaman cümle nin bitkisindä kyulêr ., !, ?, nişannarı?

– Sölemäk neetinä görä nesoy cümlä var?

Verin örnek aazdan.

Cümlelär var nicä bir bişey açıklasınar, birbişey için annatsınar. Bölä cümlelerä **annatma** cümlä deniler. Annatma cümle nin sonunda nokta (.) koyulêr. *Göldä ördeklär ikanêrlar.*

Cümlelär duygulu fikiri dä var nicä göstere sinnär. Bölä cümlelerä **şaşma** cümlä deniler. **Şaşma** cümle nin sonunda şaşma nişanı (!) koyulêr. *Ya ne gözäl çiçeklär başçada!*

Var cümlelär, angılarında birbişey için sorulêr. Bölä cümlelerä **soruş** cümlesi deniler. **Soruş** cümle nin sonunda **soruş** nişanı(?) koyulêr. *Neredän sän gellersin?*

8. Teksti dikkat okuyun. Cümlelerin sonunda durğuçluk nişannarı kouyn da yazın. Tekstin başlıını koyun.

Ne gözäl hem zengin bizim Vatanımız kim Ukrainayı zengin-
neder çalışkan insanımız onu zenginneder bu käämil kasabaları
kim gözelleder bizim çalışkan insanımız kasabalrı gözelleder ne
gözäl merkezimiz, Kiyevimiz olêr ko dünnedä usluluk olsun biz
birliktä yaşamaa isteriz

9. Aşadadı şoruşlara yazılı cuvap verin.

Kaar angı zamanda yaayêr? Hava ne vakıt sıcak olêr? Üzümnêr
ne vakıt olêrlar? Yıldı kaç zaman var? Herbir zamanda kaç ay
var? Her ayda kaç afta var? Aftada kaç gün var?

10. Hayvannar için üç türlü cümlä düzün da tefterlerinizä yazın.

Örnek: Neredä yaşêr tilki?
Tilki sever tauk lokması.
E-e-e, ne şalvir o!

11. Okuyun bilmeyceyi. Bulun cuvabını.

Kim bütün gecä
Örtüyü düüyer,
Yıkayıp paklêr
Uykuya sarêr?

(rumaay)

Bilmeycenin cuvabınnan düzün sölemäk neetinä görä üç türlü cümlä.

Yazın onnarı, açıklayıp dooru yazılmalarını hem dooru nişan koymalarını cümlelerin bitkisindä

12. Okuyun bu yazıları.

- a) Varmış üç kardaş. Kaz bir islää maaza. Ciceklär sevindirerlär insani. Ne zaman bu işlär olmuşlar kimsey bilmer. Kışın uşaklar beenerlär kaarcaazlan atışmaa. Neçin dädu uyuklêêr?
- b) İlyazdı. Sokaklarda çamur artık az kalmıştı. Olurdu kuru yolcaazlar. Ganilerin aulundan görünürdü küüyün kenarında toloka. Orada da artık sade çukurlarda biyazırdı sat-pat kaar. Ama kararan erlär da artık eşerirdilər. Çimen büüyärdi.

- ➔ Angı yazıdan siz annadınız ne için söz gider?
- ➔ İnandırın, ani o tekst.
- ➔ Yazın, çizin uzun vokallı hem incä konsonnu lafların altalrını.

Bir yada birkaç cümleyä, angıları baalı biri birinä maa-nayca, tekst deniler. Herbir tekstin läüzım olsun kendi teması. Tema – bu o, ne için lafediler teksttä.
*Tema toplêêr cümleleri bir tekstä da olêr **baalantılı tekst.***

13. Bu teksti okuyun da bulun onun temasını.

Ana dilim- tatlı bal,
Salkım çiçää kokusu!
Şırasını üklü dal
Vermiş gömeç dolusu.
Ana dilim – gözäl ses,
Maanä – türkü avası!
Onu işidän herkez
Doymaz, geçmüz avazı.

D. Tanasoglu

gömeç – hotulda bal delicekleri
avaz – êho

- ➔ *Avtor neyâ benzeder ana dilimizi? Neçin?*
- ➔ *Siz dâ taa nelärlän var nicä yaraştırırsınız ana dilimizi?*

14. Okuyun. lafları kullanıp, bir yaratma kurun. Adını(başlıını)koyun, yazın.

Yanında, var, evin, bir, bizim, başça, laana, büüyey, türlü, orada, çok, zarzavatlar, patlacan, zengin, toplêêrız güzün, biz, bereket, morkva, hıyar.

15. Dikkat okuyun cümleleri. Cümleleri lââzımını sıraya koyun, ki tekst olsun. Tekstin başlıını koyun, yazın.

1. Bu yaz aylemizlän Kiyevä gittik.
2. Bütün gün merkezdä gezindik.
3. Gezinti pek käämil hem meraklı oldu.
4. Bän mutluyum, ani baş kasabamıza gittik.
5. Biz üç muzeya girdik, çok faydalı işlär gördük.
6. Kiyev – büyük hem gözäl kasaba.

- ➔ *Bir cümledä, lafların üstündä, söz paylarını yazın.*

Tekstlerin soyları

16. Okuyun.

Kasım

Kasım gagauzlarda – çok saygılı bir gün. O bir büyük yortu. Onu insan bakêr derin evellerdân. Diil sade hristiannık yortusu deyni. Deyecez nicä Kolada İyisus Hristosun duuma günü ya Paskellä – Hristosun dirilmesi günü, ama Hederlez hem Kasım, uzaktan belli, ki onnar naturadan hayvancılıktan başlanma hem kalma yortular. Laf Kasım var yortunun adı, angısı bakılêr noyabrinin sekizindä. Kasım sayılêr taa Ay Dimitri günü dä.

Bu gündä, taa nasıl eskidân kalmış, çobannar koyunnarı getirerlär kışlalara, neredä kışı geçereceklär. Küüylerdä getirerlär çorbacıların evlerindä aullara. Hep bu gündä çobannara ödek veriler hem kurban etinnän hem şaraplan onnarı ikramnêêrlar. Kasımda koyunnarı ayırmaktan kaarä, başka iş yapmaa olmaz. Bu yortu bakılêr nicä işlenmâz günü. Kasımdan sora kış çekeder. Olur hemen bu gündä kaar düşsün. Var eski dedä sözü: “Kasım geldi – gii kürkü!”

N. Baboglu

- Annadın ne için bu tekst?
- Bulun o lafları, angılarında var kolay yanlışlık kaçırmaa.
- Nesoy tekstlär soyu bilersiniz?

Tekstlär olêlar: **Annatma, yazdırma, fikirlemä.**

Annatma – tekstlerdä annadilêr ne olêr yada ne olmuş.
Bu tekstelerä var nicä koymaa soruş ne oldu? yada ne olmuş?

Yazdırma – tekstlerdä yazdırılêr predmetlär, insannar, hayvannar, kuşlar, oluşlar.
Bu tekstelerä var nicä koymaa soruş nesoy?, angı?

Fikirlemä – tekstlerdä sölen oluşların hem türlü işlerin, yaşamanın sebepleri hem neetleri için.
Bölä tekstlär cuvap ederlär soruşa neçin ?

17. Okuyun teksti.

...Sän gittin, ama çoçeklär, angılarını sän diktiydin, kaldılar burada da büüyerlär. Bän bakêrim onnara da sevinerim, ani benim oolcaazım braktı kendindän sora nesä islää – çiçekleri.

M. Gorkiyä görä, çevirdi K. Vasilioglu

- ➔ *Tekstin bu angı soyu? İnandırın.*
- ➔ *Geçirin tefterlerinizä.*

18. Okuyun. İnanırın, tekstin angı soyu bu?

Alacayka

Durêr Alacayka eşil çayırdä, otlêêr da otladıını çok kerä, sakız gibi, çiiner. İnek diil ölä pek gözäl hayvan, ama süt verer. Annısı geniş, kulakları yayılı iki tarafa; dişleri aazında hepsi yok. Buynuzları büyük, dikinä durêrlar. Sırtı toyan, kuyru – süpürgä gibi, yannarı şiş, tırnakları yarık. O besli hem elini sütlän dolu.

K. Uşinskiy, çevirdi K. Vasilioglu

➔ Yazın tefterlerä. İkinci cümlelin baş hem ikincili paylarını belli edin.

➔ Annadın sizin evdeki inääniz için.

19. Aşadaki teksti dikkat okuyun. Onun soyunu dooru belli edin.

Köpek

Köpään adı Şarik. Onun yapaası pek sık hem sıcak. O bütün kış dışarda ayazda durêr. Evceezi da onun sobasız – taftadan yapılı yatak. İçindä saman döşeli, ama ona genä diil suuk. Şarik salêr, adamın zenginniini koruyêr, fena hem hırsız insannarı aula so-kultmêêr. Bu üzerä da onu hepsi sever hem islää doyrurêr.

E. Çaruşın, çevirdi K. Vasilioglu

- ⇒ Neredä yaşêr köpek?
- ⇒ Nicä onun evcäzi?
- ⇒ Neçin onu severlär?

20. Okuyun cümleleri.

Çiftçilär çıktılar kıra. Lääzimdi vakıtları biçmää, toplamaa bo-odayları. Deyni boodayı büütmää lääzim çok zaamet koymaa, ter dökmää. Boodaydan olêr datlı ekmek tä, bulgur da. Adam ek-meksiz yok niçä yaşasın. Koruyun ekmeeci – o bizim yaşamamız!

datlı – tatlı.

- ⇒ Söleyin kısıdan, ne için sölenir bu teksttä.
- ⇒ Bulun onun temasını. Bulun cümleyi, angısında bulunêr tekstin öz fikiri.
- ⇒ Koyun tekstin adını. Yazın onu.
- ⇒ Neylän benzeşerlär hem başkalanêrlar laflar **datlı – tatlı**?

Tekstin öz fikiri – o fikir, angısını istedi sölemää avtor.
Tema hem onun öz fikiri herkerä baalı biri birinä.

21. Okuyun.

Kaz hem turna

Üzärmiş kaz göldä hem seslän lafedärmiş:

– Ne gözäl, käämil kuşum bän! Erdä da gezerim, suda da üzerim, havada da uçêrim! Bän hepsiciin kuşların padişaaşım!

Seslemiş turna kazı da demiş ona ölä:

– Sän ahmak kuşsun! Var mı nicä sän üzäsin, nicä ştüka; kaçasın, nicä karaca; yada uçasın, nicä kartal? Taa ii bil bir iş, ama islää, nekadar çok ta prost.

K. Uşinskiyâ görä, çevirdi K. Vasilioglu

turna – juravl   **karaca** – olen
ştüka – şçuka   **kartal** – oröl

- Söleyin kısadan, kimin için sölenler bu teksttä?
- Bulun tekstin öz fikirini.
- Neçin turna deer kaza “ahmak kuş”?
- Kayılsınız mı onunnan? Açıklayın kendi bakışınızı bu problemaya.
- Yazın teksti tefterlerinizdä.

22. Bakın resimi da ona görä kurun cümlä. Cümleleri düzün osoy, ani olsun tekst.

Koyun onun adını.

Kullanın türlü sölemäk neetinä görä cümleleri.

Teksti yazın tefterlerinizä.

İkinci cümledä vokal sesini gösterän bukvaların altlarını çizirin bir çizgiylän, konson sesi gösterän – iki çizgiylän.

➔ Ne o teksti başlıklamaa (tekstin adını koymaa)?

Teksti başlıklamaa (tekstin adını koymaa) – bu kısıdan sölemää onun adını yada öz fikirini.

23. Okuyun.

Ne zaman-sa, çoktan, bir karannık güz avşamsı, bana razgeldi üzmää bir duruk sibirdeki deredä. Ansızdan o erdä, neredä derä başka yolu kapardı, önümüzä, kara bayırların aardından, sansın kendisini bir şafkçaaz titiretti. Peydalandı, keskin şılarak, birdän pek yakında.

– Allahım – dedim bän sevinmeklän, - konak yakında.

Kürekleri çekän adam döndü, omuzu aşırı safka baktı da genä, kahırsız küreklerä abandı. “Uzacık” – dedi.

Bän inanamadım: şafkçaaz ölä dä durardı, çıkıp karannın önünä. Ama kürekleri çekän adamın doorulu vardı: ölä dä çıktı – o pek uzaktaydı.

...Bu gecedeki şılaklar öläydilär: yaklaşmaa, karannı enseyeräk da yalabıtmaa, adamaa, çaarmaa kendi yakınınnan. Geler ölä, ani taa iki-üç kerä küreklän urmaa – da yol biter. Ama, nicä dä olmasa, taa pek uzak. Taa çok üzdük biz bu karannık deredä. Yarlar hem kanaralar sansın su içindän çıkardılar, üstümüzä gelärdilär, ayrılırlar-

dılar, geeridä kalarak, kaybeleräk bu dinsiz uzaklarda. Ama şafk-
çaaz hep durardı ilerdä, diiştireräk benizini hem çaararak, - hep ölä
yakın hem hep ölä uzak.

Benim aklıma dayma gelir bu karannık göl dä, bu diri şafk-
çaaz da. Çok şafkçaaz çaarardı ilerdän dä, şindi dä diil salt beni,-
kendi yakınnınnan. Ama yaşamak hep gider o duruk göl kenar-
larında, ama şafklar hep uzakta... Da genä läüzım olêêr direşmää
küreklär elindä. Ama nicä dä olmasa... nicä dä olmasa, önümüzdü
şafklar.

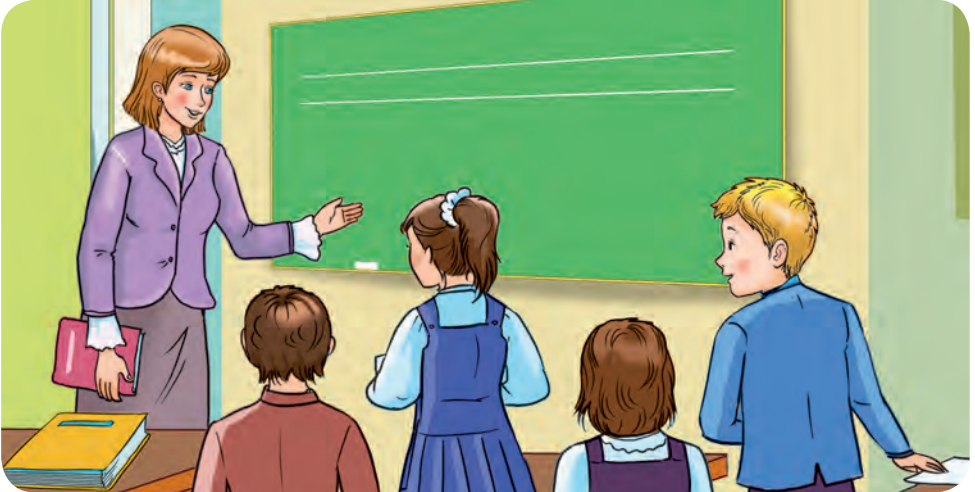
T. Haritova

- *Bulun bu tekstin temasını em öz fikirini.*
- *Başlıklayın onu.*
- *Ne açıklanêr tekstin başlıında: tema mı osaydı öz fikiri mi?*
- *Neyä üüreder bu tekst bizi?*
- *Bitki abzağı geçirin tefterlerinizä*

24. Okuyun. Nesoy tekst bu?

Nazık üürenici

Birkaç nasaat sesleyin, paalı dostlarım.

– Klasa girdiynän ilkin seläm verin üürediciyä, sora unutmayın seläm vermää kafadarlarınıza da.

– Eer sizin üürediciniz yannaşık durarsaydı başka üüredicilär-län, düşmeer seläm vermää sade ona. Lääzım deyasınız sade: “Zaman hayırlı olsun!”

– Seläm läözım vermää hepsinä şkolada işleyennerä, sokakta tanıdık insanara.

– Şkoladan yada musaafirliktän evä dönärkän, unutmayın demää: “Saalıcakalan!” (“kalın saalıcaklan!”).

– Unutmayın, ani büülü lafların kuvedi baalı sizä. Onnarı kul-lanarkan, läözım bakmaa üzünä, laflar da çıksınnar ürektän, can-dan. Hem dargınnık, keskinnik laflarınızda duyulmasın.

(Nasaatçı dădu) K. Vasilioglu

nazık – vejlivıy

dargınnık – küsü, üfkä

➔ Angı üüreniciyä deerlär nazık? Açıklayın.

Cümlenin baş payları

25. Okuyun. Belli edin cümleleri. Nedän onnar düzülü?

Üfkeli sülük

Geler sülük üfkeli.

Ateş çakêr gözleri.

Bir karımca kuyruundan

Çimdiklemiş ansızdan.

“Kendini gündä kızartma!

Üfkemi benim çıkartma!
Çok-çok zerä bakmaycam,
Buynuzlarla saplaycam!”

D. Tanasoglu

- ➔ Kimin için annadılêr ilk cümledä?
- ➔ Ne annadılêr sülük için?
- ➔ Bölä soruŖlara görä yapın analiz üçüncü cümleyä.

Cümlelerin var payları.

Subyekt hem predikat – cümlelerin baş payları.

Baş paya, angısı gösterer, kimin için, ayda ne için sölen cümledä, – **subyekt deniler.**

Subyekt cevap eder soruŖlara **kim?**, yada **ne?**

Subyektin altı çiziler bir çiziciklän.

Baş paya, angısı gösterer, ne sölen subyekt için **predikat** denuler.

Predikat cevap eder soruŖlara **ne yaptı?**, **ne yapêr?**, **ne yapacak?**

Predikatın altı çiziler iki çiziciklän.

Cümlelerin başka paylarına deniler **ikincili** paylar.

26. AŖadaki cümleleri okuyun, bulun subyektini hem predikatını.

1. Doktor bizi ilaçlêr.
2. Oyuncu pek kıvrak oynêr.
3. Kara beygir çayırda otlêr.
4. KomuŖlarının köpää sesli salêr.
5. Bän okuyêrım bir meraklı hem gözäl kıyat.

Yazın teftelerinizdä. Çizin onların altlarını

27. Cümleleri teftelerä yazın. Subyektlerin soruŖlarını gösterin.

1. Kurbaa hızlı baarêr.
2. Balık üzer derindä.
3. Dimu yaptı bir tekir uçurdak.

4. Yolcu dinnener aacın gölgesindä.

5. Aulda açtı çiçek.

Örnek: *kurbaa(kim?) baarêr.*

28. Yazın cümleyi.

Bulun da çizim cümlelerin gramatika temelini.

Meyva başçasında biz gördük çok tavşam izi. Küüyün ortasında varmış bir büyük başça. İlk yazın gitmiş karının oolu tarlayı sürmää.

Okuyun lafları, angıları girmeerlär cümlelerin gramatika temelini.

Var mı nicä cümlelär olsun onnarsız? Neçin onnar lääzim?

- ➔ *Cümlelerin bu paylarına deniler ikincili.*
- ➔ *Düşünün da söyleyin, neçin?*
- ➔ *Angı laflara onnar baalı?*
- ➔ *Koyun soruşları da gösterin onun shemayca.*
- ➔ *Angı söz payın laflarınnan gösteriler cümlelerin ikincili payları? Yazın üstlerindä?*

Hepsicii cümlä payları, baş paylarından kaarä, – ikincili cümlä payları.

Örnek: *Mamu aldı Tanasa bir eni gölmek.*

29. Yazın cümleleri.

Subyektın, predikatın hem ikincili payların altlarını çizim.

Sıcak havalar geeridä kaldılar. Yazın yaayêr güneşli yaamurlar. Kuşlar uçêrlar sıcak taraflara. Güz getirdi gür bereket. Kaba bulut söküler. Kızaklar uçêr üklü uşaklarlan. Üzüm salkımı güzün doluşêr.

30. Düzün beş cümlä ikincili paylarla olsunnar. Kullanın lafları:

Aaçlar; eşil; geldi; kuşlar; eşil-kırmızı; yaamurlu; yavrular.

Teftelerä onnarı yazın. Cümlelerin baş payların altlarını çizim.

🌸 Cümlelerin birsoy payları 🌸

31. Okuyun.

1. Çiçek başçasında büüyärdi güllär, zambaklar, gecä – sefalar.
2. Onnar açardılar, kokardılar, büüyärdilär. Biz pek severiz çiçekleri.
3. Tä kaar ekeleer, eleer, sepeleer, hem silkeer yerä.
4. Bulutları lüzgär kapêr, saurdêr da aşaa silker.

- Yazın. Herbir cümledä baş payların altlarını çizin.
- Kaç subyekt var ilk cümledä? Angıları.
- Nesoy soruşlara onnar cuvap ederlä?
- Kaç predikat var üçüncü, dördüncü, büşinci cümlelerdä?
- Nesoy soruşlara onnar cuvap ederlä?
- Angı paylara deniler birsoy paylar?

**Cümlelerin birsoy payları cuvap ederlä hepsi bir soruşa.
Onnar baalaşêrlar hep bir lafa.**

32. Herbir cümledä birsoy payları bulun. Neçin onnar birsoy paylardır?

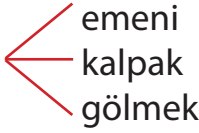
a) Güzün kıra çıktılar üürenicilär hem studentlä.

Çıktı (kim?) { üürenicilär
studentlä

b) Şkolada üürenicilär okuyerlar, yazêrlar hem resimneerlä.

üürenicilär (ne yapêrlar?) { okuyerlar
yazêrlar
hem resimneerlä

v) Baka almıştı eni emeni, kalpak, gölmek.

almıştı (ne?) emeni
kalpak
gölmek

Birsoy paylar cümledä var nicä olsun baş paylar da ikincili paylar da.

➡ – Nicä baalaşêr cümledä birsoy paylar?

Birsoy paylar cümledä baalaşêrlar sıralamak intonaşiyasınnan yada baalaycılarlan (**hem, ama, yada, da, ya**)
Örnek: Mamu hem baka gittilär kasabaya.

Birsoy payların arasına koyulêr virgül (,) yada baalaycı **hem**.

33. Düzün kendiniz birär cümlä birsoy subyektlärlän. birär dä cümlä birsoy predikatlarlan. Yazın onnarı.

34. Nesoy cümlä uydurulêr te bu shemalara?

= —, = =.
— . —, —, — =.

35. Bu cümlelerdä birsoy payları bulun.
Okuyun sıralamak intonaşiyasınnan.

Yazıcılar uşaklara deyni masal, annatma, şiir, pyesa yazêrlar. Bizim ana tarafımızda büüyêr ekin, üzüm, zarzavat, mayva. Bizdä bulunêr tavşannar, tilkilär, kirpilär hem canavarlar.

Yazın bu cümleleri.

🌸 Lafların baalaşması cümledä 🌸

36. Bu cümleyi pay edin baş paylara hem ikincili paylara, lafları da ikişär-ikişär baalı olan biri birinnän

Eni maşına ilin gider geniş şöşedä.

Koyun soruşları.

Maşına gider.

maşına (**nesoy?**) eni

gider(**nända?**) ...

gider (**nicä?**) ...

şöşedä (**nesoy?**) ...

➔ Kaç çift laf buldunuz?

➔ Yazın onnarı tefterlerinizä.

Laflar cümledä baalaşêrlar ikişär-ikişär maanalarına görä.

Lafların cümledä baalaşmasını bulêriz soruşların yardımınan laftan lafa.

37. Lafların cümledä baalaşmasını shemada gösterin.

maşına	gider
(<i>nesoy?</i>)	(<i>nicä?</i>)
eni	ilin
	(<i>nända?</i>)
	şöşedä
	(<i>angı?</i>)
	geniş

Laf çiftleri: eni maşına

maşına gider

gider ilin

gider şöşedä

geniş şöşedä

38. Soruşlara görä cümlä düzün.

Kim?	ne yaptı ?
angı?	neredä ?
nicä?	

Lafbirleşmesi ◆

39. Okuyun bu cümleyi.

Meyvalar oldular pek tatlı.

Bir laftan öbürünä koyun soruş.

Belli edin cümlenin gramatik temelini.

Bulun lafları, angıları baalı biri birinä.

oldular (*nicä?*) tatlı,

tatlı (*nesoy?*) pek,

meyvalar (*ne yaptılar?*) oldular

İki laf, angıları baalı biri birinä maanayca düzerlär – lafbirleşmesi.

Lafbirleşmesindä bir laf mutlak baalı öbürünä.

Subyektlän predikat lafbirleşmesi kurmêêr.

Kızcaaz toplêêr olmuş alma.

toplêêr (*ne?*) alma,

alma (*nesoy?*) olmuş.

40. Okuyun. Yazın cümleleri tefterlerinizä.

Lafbirleşmelerini çıkarın ayırı

Oturêr Vasi suyun boyunda. O siireder, nicä ördeciklär su içindä tepesi üstünä durêrlar. Kürek gagalarını su içinä saklêêrlar. Sarı bacacıklarını da güneştä kurudêrlar.

K. Uşinskiy, çevirdi K. Vasilioglu

- – Ne yapêrlar ördeciklär?
➤ İlk cümledä bulun onun başpaylarını.

41. Okuyun. läüzimni lafı alın, lafbirleşmesini kurun da yazın.

Çiskin ... olgun ..., islää ..., verdi ..., uşak ..., küü ..., ilin ...
ool ..., duuma ..., kraa ..., gözä ... .

läüzimni laflar: yalpak, saalık, yıldız, booday, büük, düştü, ya-
amur, käämil, saabi, yorgan, günü

**42. Teksti dikkat okuyun. Soruşların yardımınnan, cümlele-
rdän lafbirleşmelerini çıkarın, yazın.**

Geç güz geldi. Boz bulutlar göktä üzer. Suuk lüzgär aaçları bü-
ker. O sarı yaprakları erä atêr. Kuşlar sürülerä toplanêrlar. Onnar
sıcak taraflara giderär.

**43. Okuyun. Lafbirleşmelerini kullanıp, bir yaratma kurun.
Yaratmanın başlıını koyun, yazın.**

Şeremet kızlar, çalışkan çocuklar, zengin bereket, kırmızı bi-
ber, olmuş, şıralı patlacan, dolu sepetlär, kazan içinä, iiri mor pat-
lacannar, laana başları, uşaklar sevinerlär, morkva toplamaa.

Seslär hem bukvalar. Kısım. Urgu

44. Okuyun şiiri. İslää mi annadınız onu? Bulun sesi, angısı dolaşmış. Okuyın dooru.

Kabaa **d**ulut söküler,
Zucaktan tüü dökü**l**er.
Onna**b**ı karıp, lüz**v**är,
Saurdu**l**, aşaa silks**r**.

M. Mercanka

45. Annadın seslär için. Annadın bukvalar için Okuyun kuralları.

- ➔ Neyä deniler ses?
- ➔ Neyä deniler bukva?

1. Laflar, angılarını biz söleeriz hem işideriz, kurulu seslerdän.
Laflar, angılarını biz yazêriz hem okuyêriz, kurulu bukvalardan.

Bukva – var sesin nişanı yazmakta.

2. Var vocal hem konson seslär:

Vokal ses kurulêr sade sestän:

Vokal ses

düzüler sade sestän:

a	o	u	ı	ê	ä	ö	ü	i	e
aa	oo	uu	ıı	êê	ää	öö	üü	ii	ee

– soluk bol-bol geçer aazımızdam

– düzer kısım: ku-lak, yu-mu-ruk

Konson ses

3. konson seslär var sesli da, tutnuk ta:

çiftli	seslilär	b b' c d d' v v' g g' j z z'
	tutnuklar	p p' ç t t' f f' k k' ş s s'
çiftsiz	seslilär	l l' m m' n n' r r' y
çiftsiz	tutnuklar	h h' ı

4. Konson seslär var nicä olsunnar çetin da, yımşak ta.
Konson seslerin yımışaklını yazıda göstererlär sade incä vokallar:

ä(ää), ö(öö), ü(üü), i(ii), e(ee).

- konson ses kurulêr sestän hem şamatadan (b, c, d, ...)
- yada sade şamatadan (ç, k, f, ...)
- düzer kısım vokallan bilä: tur-ta, no-ta, ka-fa-dar;
- söyleyärkän, aazında soluk karşılaşêr engellän.

46. Koyun laflara kaçırılmış bukvaları. Onnar konson, yada vokal sesli mi?

Yıvêr, yıvêr yıvınnık,
Kaybeler herbir annık.
Dolay kaba kabalık.
Bütün dünnä biyazlık.
Here..sini kaar göm..üş -
Güneştä haliz gümüş.

Kışın

Bitm..er yamaçta gül..ş, -
Durmasın, ..im üşümü...
İlilik dallar püsküllü,
Tellär sarkık pülüzlü.
Kızaklar uçêr üklü, -
Yok arada küsülü.

M. Mercanka.

annık – meja
pülüz, kusur – izyan, defekt
yamaç – sklon, obriv

püskül – bahroma
gümüş – serebro

- Herbir bukveylan düzün birär laf, koyup bukveyı lafın çeketmesinä.
- Yazın šiirin bir parçasını, çizip koyulmuş bukvaları.

47. Verilmiş lafları yazın alfabet sıralında. Koyun urguları.

Uşak, genclik, jurnal, ev, savaş, yaz, kelebek, insan, çiçeklär, ekmek, kır, dost, eşik, hamut, alma, ayaz, tenecik, çekerdek, kloçka, eşek.

Laflar, angıların urguları düşer ilk kısımna, altlarını çizin.

48. Verilmiş adlıklara bulun, maanayca onnaraa uygun nişannıkları. Lafbirleşmelerini yazın tefterlerinizä.

Kiyat, kollar, adam, kafa, aaç, kaun, biber, kış, su, çeşmä, penal, üürenici, saçak, derä, yaprak, gölmek, kuyu, kardaş, çorba, top.

İlk 5 adlı paylaşırın kısımna görä.

49. Resimä görä düzün bir annatmak.

Yazın onu tefterlerinizdä.

İkinci cümleinin laflarını aazdan paylaşırın kısımna görä.

Laf kuruluşu

50. Bulun bu cümlelerde birköklü lafları. İnanıdırın.

Bu gecä eni kaar yaamış ne gözäl. Hadı kaarcaaz topu oynayalım, çocuklar! Yapalım sokakta kaardan bir adam.

- Angı laflara deniler birköklü?
- Nesoy paylardan kurulêr laflar?

kök – lafın payları
afiks –

daalık **denizlerin** **oyuncaklar**

51. Bulun da yazın birköklü lafları (türlü söz payları)

- a) köktän çiçek,
- b) köktän laana,
- v) köktän kiyat

Örnek: temiz – temizlik – temizletmää.

- Nişannayın kökleri.
- Neyä deniler lafın kökü?

Senselä maanalı, yada birköklü lafların birtürlü, diişilmäz payına deniler lafın kökü.

el, ellär, ellerindä, elcäöz

52. Kurun da yazın birköklü lafları. Nişannayın söz paylarını.

- a) **Laflardan:** kaç, sız, uyu, gez
(-ıntı, -inti, -untu, -üntü)
- b) **Laflardan:** göz, yorgun, güz, em, eşil, avcı, sarı, gün, daa
(-luk, -lük, -lık, -lik, -nuk, -nük, -nik, -nık)
- v) **Laflardan:** ihtär, kurba, babu, genç, kedi, ev, düş
(-lar, -lär)

Afiks o lafın parçası, angısı bulunêr kökün ardında
hem kullanılêr eni laf,
kurmaa hem lafın formasını diiştirmää deyni.
daa – daa-cı, daa -lar, daa-lar-dan;
buz – buz-çu, kaar – kaar-caaz; er – erlik.

53. Bu köklerden düzün başka laf, diiştirin.
Üç laflan düzün cümlä.

Ver, kedi, tut, as, aç, eş, hamur, eşil, el, al, saman, dut.

54. Bu lafları daadın paylarına lafcuruluşuna görä.

Yatık, yatak, yatmaa; odun, odundan, odunnar, oduncu; kızlar, kızçaaz, kız; kaardan, kaarlar, kaarcaaz; kesik, kesmä, kesmiş; üüren, üürenmiş, üüredici, üürenici; umut, umutlar.

55. Okuyun. Bulun da nişannayın adlıkların afikslerini.

Ama çiçeklär en çok sevgili ilkyazın. Yazın ortasında kurak havalarda çiçeciklerin çoyu senmää başlêêrlar. Ozaman kalêr oyanda-buyanda birär kokar süüt açık çiçeciklerinnän. Onun çiçecikleri küçücük, sarı, ama ya yaklaş o kokar süüdün yanına da seni o gözäl koku sansın sarfoş eder... Kuannar da süüdü doz- dolay sarmışlar...

Çiçeklär naturanın baaşışları insannara. Seviniz siz da çiçecikleri!

N. Baboglu

Yazın bu teksti tefterlerä.

🌸 Vokalların hem konsonnarın laflarda dooruyazılması 🌸

56. Okuyun. Açıklayın tekstin adını.

Pelin otu

...Bän çöktüm otl..k içinä, da s..nsın daaldım bir büülü obana, ner..dä serincäydi, herbir tar..ftan da gelärdi kafamı semeleyän kokular. Hepsindän pek duyulardı pel..n k..kusu: pelin bulundu fit yanımda. Gözäl bu ot. Alaca kes..li gümüş yapracıkları yapêrl..r onun boyunu donakl..hem şenni.

Mercanka Mariya

Yazın teksti, koyarak kaçırılmış bukvaları. İnandırın, ani yazdınız dooru.

57. Okuyun. Kolverilmiş bukvaları koyun erinä.

Onnarın dooruyazılmasını çalışın açıklamaa.

...Tä şindi islää evlär yapêrlar: duv... rları taştan, tementli...

Sora çorbacı attı göz... nü evin alçak saz ört... sünä, o da vak... tlardan çürüm... ştü. Lääzımdı ind... rilsin da sora duv... rlar kald... rılsın iki-üç sıra kerpiçl... n da enidän tav... nnar bastır... lısın da sora örtüls... n şiferlän. Ozaman olaceydı biraz-biraz nicä aalemdä...

N. Baboglu

- Şindiki evlär nesoy?
- E bu resimdä ev, angı zamandan?
- Siz vardır mı gördünüz bölä ev? Annadın

Lafları dooru yazmaa deyni, läüzım en ilkin bilmää vokal garmoniyasını.

Gagauz dilindä lafların taa çoyu yazılêrlar vokal garmoniyasına görä.

Lafın ilk kısmında varsaydı kalın vokal, kalan kısmında da läüzım olsun kalın vokal (a, o, u, ı, ê): ar-mut-lar, ba-şak-lar-da, ku-van-nar.

Lafın ilk kısmında varsaydı incä vokal, kalan kısmında da läüzım olsun incä vokallar (ä, i, ü, ö, e): genç-lär, ev-ler-dä, gün-när, ki-rez-ler-dä.

58. Okuyun. Yazın lafbirleşelerini bir laflan.

Bobanın kardaşı, sutkanın yadinnik vakıdı, yılın suuk zamanı, insannarı üüredän, koyunnarı güdän, uçaa kullanan, resimi düzän, fiçı yapan, türküläri çalan, oynunnarı oynayannar.

Kalın vokallı lafları hem incä vokallı lafları ayırı yazın.

59. Okuyun. Yazın lafları. Çizin bukvaları, angıları yımşadılı incä vokallarlan.

Cömert, ellilik, sali, Canabin, pipi, üüsüz, piinir, arif, bürüncük, diiren, geeri, gecä-gündüz, çiiz, zeytin, girginnik, ilinnik, beygir, birtaan.

Gagauz dilundä yımışak nişan yok. Onun funkşiyasını kullanêrlar incä vokallar (ä, ü, ö, i, e) yımışadêr konsonnarı iki tarafa:

bän – [b'än'] gül – [g'ül'], düün – [d'üün']

Üç laflan, sizin bakışınıza görä, düzün cümlä. Yazın onnarı tefterä.

Konsonnarın dönmesi hem dooru yazılması

60. Aşaadaki laflara koyun dooru bukveyı. Açıklayın.

p → b?

ka..lar

ka..ın

şire..

şire..ın

t → d?

da..lı

da..ını

armu..lar

armu..un

ç → c?

u..undan

u..luk

aa..ta

aa..ın

Nışannayın lafların köklerini.

Gagauz laflarında yazılêr çiftli konsonnarın seslisi sade vokalların önündä:

cep → cebi, dat → dadı, çekiç → çekici.

Sade birkisımnı laflarda vokalın önündä tutnuk konsonnar sesli konsonnara dönmeerlä:

ip → ipi, laf → lafı, ilk → ilki, h. b.

Lafın bitkisindä herkerä [s] [z] sesin erinä, ama yazıda diişilmeer. Herkerä yazılêr z:

kaz → kazı, kaaz → kaazı, tuz → tuzun, buz → buzun, h. b.

61. Okuyun. Koyun kolverilmiş bukvaları. Açıklayın onnarın dooru yazılmasını. Çizin onnarın altlarını birär çizgiylän.

Mamu aldı ooluna iki çift çorap..ık. Oli kaçırıldı kazanı pınarın di..inä. Kapuya her zaman koy kili..i. Maninin ce..indä uşaklara deyni bulunêr bonboni. Otu..a koyduynan iki, olacek otu.. iki.

62. Laflarlan:

Avcı, cüven, duvar, düven, güvää, avlanmaa.

Düzün birär cümlä.

Lafların dooru yazılmasını açıklayın, cümleleri tefterlerä yazın.

Konson v yazılêr laflarda: av, avcı, avlanmaa, suvazlamaa, suva; tavşam, avşamnamaa; duvar, duvarcık; savsak; güvää; çüven, düven, hava.

Yolumuzda gölgä

Şansora avşamnaardı, ama güneş ta ii yısıdardı. Vaniylän Koli gidärdilär yolca. Birdä onnarın yoluna düştü gölgä. Koli birdän attı gözlerini yukarı. Onnarın üstünda uçardı bir büyük kuş. Bu duandı. O seçti avını. Bir kıpımda duan kaptı pilici da birdän kalktı yukarı. Bu oluşu Vaniylän Koli çok vakıt tutaceklar aklılarında.

Yazın bu teksti tefterä. Çizin lafı, angısında yazılêr bukva **v**.

duan – yastreb

Bukva v bu laflarda yazılmêr: suan, kuan, daul, aul, kaun, duan, sua(diil derin), suamaa(ennerini), susmaa, autmaa, aurt, kauş, kauşmaa, saurmaa, saurgun.

🌸 Ne o vokal dönmesi? 🌸

64. Okuyun. Neçin kimi laflar nişanni. Açıklayın.

Kati dikkat sesleer urokta üürediciyi. Yapraklar aaçların altında nemnemişlär.

Adamnar cengä gittilär saa, ama döndülär geeri sakat. Çocuk işlemiş corbacıda üç yıllan üç ay.

Yazın tefterlerä. Dooru yazılmayı tutun aklınızada.

Adlıkların bitkisindä urgu altında yazılêr **ä**,
ama urgusuz – **e**

Örnek: *Bän – beni, laalä – laaleyi, aylä – aylei.*

İşliklerin izin formasında yazılêr **ä**, ama diilkenä lafın bitkisindä, yazılêr –**e**.

İşlä- işlemiş.

Afikslerdä **ä** (-lä, -nä, -dä, -sä, -ümsä) yazılêr **e** (-le, -ne, -de, -se, -ümse):

Seslä – sesledi, nemnä – nemnedi, gürüldä – gürüldedi, gülümsä – gülümsedi – gülümsemä.

Konsondan sora işliklerin gelecek zamanın 3-cü üzündä [a], [ä] döner [e]- yä:

alacam – alacek, verecäm – verecek, gidecäm – gidecek.

Çokluk sayısının urgusuz formasında afikslär (**-när, -lär**) döner (**-ner, -ler**) afikslerinä:

güllär – gülleri, günnär – günneri, emniklär – emnikleri, emnär – emneri.

65. Okuyun. Annadın nişanni lafların yazılmasını. Kolverilmiş bukvaları kouyn erinä.

Tükändä **sergennär** dolu ekmeclän. Ama **sän** al okadar ekme, nakadar läüzım **s..nin ayl..nä**. Sofrada yarım yada dalanmış dilim kalmasın. Kaldısaydı da kurudusaydı **nemnet** onu da ver köpä., yada kuşlara. Kışın sa kuşlar **sevinm..ktän** türkü çalêcekler. Kooru ekme..cii. **Ekmepleri** kazanmaa deyni çok ter döküler.

- Yazın, dönär vokalların altlarını çizin.
- Nekadar ekmek lâazım almaa? Neçin?
- Nicä san koruyersin ekmää?

Vokal **a**, **c** hem **y** bukvaların önündä dönmeer:
almayı, almacık, dolayı, sopayı, sopacık.
Vokal **ä** urgulu kısımda **y** önündä herkerä kalêr:
gidäydim, geläydim, biläydim, gecäydi.

Var mı gagauz dilindä sölenmäz (ışidilmäz) seslär?

66. Okuyun. Nişannı lafları dooru söyleyin.

Çiftçilər güzün sürüyerlär tarlaları.

Ziftçi düzdü çatlak kazanı, da şindi akmêêr.

Liftçi düzdü lifti da biz kolay etiştik sekizinci kata.

Cümleleri yazın.

Gagauz dilindä sesbirleşmeleri zç sölenen hem işidiler
nicä [şç], ama yazıda kalêr zç:

kazçı- [kaşçı], domuzçu-[domuşçu].

Laflarda: çiftçi, liftçi, ziftçi ses t işidilmeer (düşer)

[çifçi], [lifçi], [zifçi], ama yazıda kalêr, çünkü o kökün
bitki sesi çift, lift, zift .

Yazın dooru:

Seki., doku., otu., kı., kı. çaa, hayla., u., sö., gü. çää,
gö. çää.

Laflarlan: Sö., otu., hayla., doku.. – düzün birär cümlä.

Bulun onnarın baş paylarını.

🌸 Söz payları 🌸

67. Okuyun.

Daa yatakları

Çillär, yaban horozları, çalı horozları hem kimi başka kuşlar yatêlar kışın kaar içindä, nicä sıcak yorgan altında. Lüzgär esmeer. Ayaz dondurmêêr. Duşmannar onnarı görmeerlär. Avşam olduyan bu daa taukları atêlar kendilerini kaar yataklarına, gömülerlär bütün-bütünnä kaar içinä da sabaayadan kahırsız uyuyêlar. Sabaalen, kafalarını kaldırıp kaar içindän, bakınêlar her tarafa da daalışêlar.

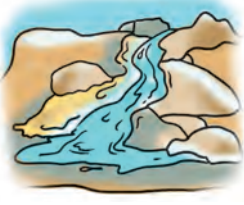
Ama onnarın oymakları – yatakları kaar içindä kalêlar.

N. Sladkova görä

- Yazın. Açıklayın, neyä deniler adlık, nişannık hem işlik.
- Bulun teksttä onnarı da üstlerindä yazın (adl., niş., işl.)

68. Verilmiş laflardan (adlıklardan) düzün nişannaık hem işlik.

Şennik, yalpak, beslemäk, yaşlık, gecä, iş, sabun, kazmak, hatır, okumak, brakmak, yol, örnek, su, uyku.

Üç laflan düzün cümlä. Yazın onnarı tefterlerinizdä.

69. Okuyun. Annadın.

Bulun teksttä adlıkları. Koyun onnara soruş.
4–5 abzaıları yazın tefterlerinizä. Çizin atllarını birär çizgiylän.

Bisikleta

Üç gün innemiş, aalamış Vladik: mamusu birtürlü bilä ona bisikleta alamaazmış. Hep uymaazmış işi.

Dördüncü günü mamusu dönmüş evä bisikletaylan.

Kavramış Vladik bisikletayı – hızlı-hızlı onu önündä itirärmış...

Ama, açan bakmış geeri, ardına, korkudan ödü patlamış: mamusu hiç birrerdä görünmääzmiş!

Bisikletasını o hızlı sıbıtmış, kär yol üstündä brakmış da – kaçarak geeri, mamusuna!

N. Esinenku.

- ➔ Neçin aalamış Vladik?
- ➔ Kim almış ona bisikleta?
- ➔ E neçin Vladik sıbıtmış bisikletasını?

Mamudan gözäl, yalpak kimsey yoktur dünnedä.
Getirdin aklınıza analar için söyleyiş.

70. Okuyun. Nesoy tanıdık söz paylarını kullanêr avtor?
Nicä adlıkları başka söz paylarından ayırmaa?
İlk dört sırayı yazın aklınızda tuttuuna görä.

Büük kısmet

Pek bekleerim bän yazı,
Çünkü dilim da nazlı.
Havalar olsun güneş,
Gecedä yakmaa ateş...

Daalarda kuşlar çalsın,
Maavi gök açık olsun.
Milletlär dünnemizdä
Yaşasın, nicä aylä.

K. Vasilioglu

Adlık – söz payı, angısı gösterer predmetlerin adlarını hem cuvap eder soruşlara **kim?** yada **ne? kim?** Nasti, **ne?** kiyat.

Adlıklar var canını hem cansız. Canını adlıklar cuvap ederlär soruşa **kim?**

Kim? çocuk, eşek, hayvan, lelü, üüredici, doktor, kuş-
çaaz.

Ne? fistan, çiçek, göl, taş, kırlar, bayırlar, yapılar.

Adlıklar diişerlär sayılara hem hallara görä:
el-ellär, ellerdä, ellerin, ellerä.

Gagauz dilindä var altı hal:

Temel (T.), Saabilik (S.), Doorudak (D.)

Gösterek (G.), Erlik (E.), Çıkış (Ç.)

71. Okuyun. Lafın angı payı diişildi?

Temel	kim?	kuş,	ne? laana
Saabilik	kimin?	kuş-un,	neyin? laanan-ın
Doorudak	kimä?	kuş-a	neyä? laana-ya
Gösterek	kimi?	kuş-u,	neyi? laana-yı
Erlik	kimdä?	kuş-ta	nedä? laana-da
Çıkış	kimdän?	kuş -tan,	nedän? laana-dan

Ne o hallamak?

Adlıkların diiştirilmesinä soruşlara görä hallamak deniler.
ne? kapu, neyi? kapuyu, nedä? kapuda, h. b.

72. Belli edilmiş lafların hallarını bulun, soruş onnara koyupta. Yazın tefterlerinizdä. Hal afikslerini çizizin.

Yaşayarmış iki adam. Onnar taa küçüktän kafadarmışlar. Ama açan bümüşlär, birisi zengin olmuş, öbürü sa ona çoban olmuş. Zengin yaşayarmış düzgün evlerdä, çoban da yaşayarmış bir küü içindä bordeydä. Birisinin zenginlikleri sayısızmış, çobanın sa bütün zennginii beş köpekmiş.

Zengin unutmuş küçüklük dostluunu. Pek az ödärmiş çobana. Ama un, kartofi, fasülä verärmiş ona salt ödünç, da sora onnarın paasını onun ödeendän tutarmış.

D. Kara Çoban

Belli edilmiş cümlelerin baş hem ikincili paylarını bulun.

- ➔ Nicä yaşayarmış iki adam küçüktän?
- ➔ Nesoy yaşamak olmuş bu adamnar bümüşlär?
- ➔ Tuturmuş mu aklında zengin küçüklük dostluunu?

73. Okuyun teksti nicä var, sora da nişannıksız.

Ana tarafım

Da genä gözlermi öper
Serin ilkyaz lüzgerleri,
Ürääm **pek şen** dalgalanêr,
Seni duyup, duuma erim.
Aklım tutêr küçüklüümdän
Türlü renktä çiçekleri

Kuan onnarın üstündä,
Alatlan toplayan balı.
Kök halkımı severim pek:
Becerikli, cömert kalbi,
Kadıncayı çakêr çemrek,
Şu alayda – cıvan, **kaavi**

G. Gaydarci

- *Nışannı lafları bulun, koyun onnara soruş.*
- *Ne söz payı bu laflar? Neçin? Angı nışannar göstererlär, ani onnar nışannık?*
- *Angı laflarlan baalı nışannıklar?*
- *Angı söz payın nışannarını gösterer nışannıklar?*

Nışannık – o var bie söz payı, anfısı österer predmetlerin nışanını hem cuvap eder soruşa nesoy?, angı?
Cümledä nışannıklar baalı adlıklarla.
Nışannıkların yok ne sayısı, ne da soyu: gözäl çiçek, gözäl çiçeklär, gözäl çiçeklerin...
Nışannıklar, bulunarkan yalnız, (adlıksız) kabledelär adlıklardan hepsini onnarın funkşiyalarını:
kaavi- kaavilär- kaavilerdä.

74. Okuyun, bulun nışannıkları. Belli edin adlıkları, angılarinnan onnar baalı.

Küçücük sıçancık çıkmış gezinmää. Aulun içindä o görmüş iki yabancı. Birisi çirkin, ama öbürü yalpak. Çirkin gezer bu takım: bacakları onun kara, ibii kırmızı, gözleri fırlak, ama burnusu çengel gibi. Kim o?

Öbürü yatardı güneştä da yısınardı. Ensecii onun beyaz, bacakları boz. Kendi kendisinin güüdesini yalaardı hem kuyruunu sallardı. E o kim?

L. Tolstoy, çevirdi K. Vasilioglu

➔ Tanıdınız mı kimin için söz gider?

75. Bulun lafları, angıları göstererlär predmetlerin işlerini.

Gelmiş ilkyaz. Başlamış kaar suları akmaa. Uşaklar almışlar bir taftacak, yapmışlar ondan kayacak da salvermişlär suya, üzün. Kayıcak üzärmiş, uşaklar da onun ardına kaçarmışlar, baaramışlar, bişeycik önnerindä görmääzmişlär. Otakım onnar kaçmışlar taa, kösteklenip, bir gölcük içinä düşmeyincä.

L. Tolstoy, çevirdi K. Vasilioglu

İşlik – o bir söz payı, angısı gösterer predmetlerin işlemini hem cuvap eder soruşlara – *ne yaptı? ne yapêr ne yapacak? – ne oldu? ne olêr? ne olacek?*

İşliklâr diişilerlâr sayılara görâ: *yazêr – yazêrlar;*
Zamannara görâ: *yazdı, yazêr, yazacak, geldi, geler, gelecek.*

İşliklâr cümledä taa çok kerâ predikat olêrlar. **Kati gitti su getirmää.**

Nicä ayırmaa geçmiş zamanın işliklerini şındaki yada gelecek zamanın işliklerindän?

76. Okuyun. Bulun işlikleri.

Bir da, onnara karşı üç çocuk kaçarak gelêrmişlâr. Birisi başaşırı atlarmış, tekerlek gibi dönêrmiş.

Karılar ona pek mayıl olmuşlar. Öbürü türkü çalarmış – bülbü gibi sesi ötêrmiş.

Karılar seslärmişlär da sevinärmişlär. Ama üçüncüsü – yaklaşmış mamusuna: almış onun elindän aar kazannarı da götürmüş onnarı evä.

V. Oseeva, çevirdi K. Vasilioglu

- ➔ Sizin bakışınıza görä, nicä götürmüşlar kendilerini çocuklar?
- ➔ Angı zamanda durêrlar işlikär? Neçin?
- ➔ Var mı nicä bu tekstin işliklerini koymaa şindiki yada gelecek zamanda? Neçin?

İşliklär geçmiş zamanda cuvap ederlär soruşlara **ne yaptı?** (yazdı) **ne oldu?** (düştü).

Geçmiş zamanın işliklerindä üçüncü üzdä var afikslär: **-dı, -di; -tı, -ti; -du, -dü; -tu, -tü; verdi, kaçırdı; koydu güldü; güttü, oturttu; gitti, attı, hem da afikslär -mış, -miş; -muş, -müş: -vermiş, kaçmış; küsmüş, koymuş.**

77. Okuyun. Bulun işlikleri. Belli edin onnarın zamannarını. Açıklayın uygun söylemeklerin maanalarını.

1. Sabaa hava bozulacak.
2. Sanda gitmiş dolaşmaa Tudorkayı.
3. Garga sakladıysadı gagasını kanadın altına- hava bozulacak.
4. Baa bozumunda gök gürläärseydi – güz sıcak olacak.
5. Eer meşä hem kayın aaçların yaprakları birdän düşmäärseydilär – kış yazlı olacak.

Beşinci cümleinin bulun gramatika temelini hem ikincili paylarını.

Nesoy ihtyar sözü siz bilersiniz tabiat için?

Adlık. Adlın birlik sayısı

78. Bulun lafları angıları cüvap ederlär soruşa ne?

İnsanda bolä da bir adet var: ilkyazın ilk günündä uşaklar kol-
larına martacık baalêêrlar. Kär büüklärdä. Da taşıyêrlar onu bü-
tün ay. Martacıkları yapêrlar ipliktän, ipek ipliklerindän – kırmı-
zı hem biyaz; örüyerlär, kıvradêrlar onnarı da olêr kırmızı-biyaz,
alaca, yalabık. Martacık yapêrlar güüsünä da tuturmaa – kıvrışık
ipliklerin başlarında baalêêrlar püskülcük.

D. Tanasoglu

➔ Ne göstererlär bu laflar? Lääzım mı onnar bizim sözüümüzdä?

79. Okuyun. Belli edili adlıkların hallarını dooru bulun.

Kirpi

Gezärmişlär çocuklar daa içindä. Gümenin altında bulêrlar bir
kirpi. Orada kirpi korkudan yumacık olmuş. Hiç yok nicä kirpiyi
elinä almaa. Kirpinin iineleri dozdolay dikiinä durêrlar. Tukurlêrlar
kirpiyi kalpaan içinä da götürerlär evä.

Koyêrlar onu erä, dökerlär bir çanacaa sütçaaz. **Kirpi** durarmış yumacık bir saat. Sora aralanmış tikennär da onnarın içindän ilkin görünmüş **kirpinin** burnucuu. Naşey sanki ölä gözäl koksun?

Yayılêr kirpi, görer önündä südü da çekeder imää. İyip, genä yumak olêr.

Ama çocuklar başka iştäni tutunmuşlar da kirpiyi heptän unutmuşlar. Bu vakit kirpi genä daaya kaçmış. **Kirpidän** izlär da kalmamış.

E. Çaruşına görä, çevirdi K. Vasilioglu

İlk cümlelerin baş hem ikincili paylarını bulun.

- *Kimi bulmuşlar çocuklar daada?*
- *Nicä götürmüş kendini kirpi?*
- *İçmiş mi o südü?*
- *Nereyi kaçmış kirpi?*

Adlıkların hallarını tekrarlamak

Temel	kim?	ana,	ne?	filiz
Saabilik	kimin?	ana -nın ,	neyin?	filiz -in
Doorudak	kimä?	ana -ya	neyä?	filiz -ä
Gösterek	kimi?	ana -yı ,	neyi?	filiz -i
Erlük	kimdä?	ana -da ,	nedä?	filiz -dä
Çıkış	kimdän?	ana -dan ,	nedän?	filiz -dän

80. Yazın şiiri, koyarak kaçırılmış bukvaları. Sölayin, angı halda durêlar adlıklar?

Mali

Mamu, baka yok e..dä,
 B... tün gün hep zaamettä.
 Mali bizi doy..rêr,
 Ezn..kleri suvazlêêr,
 Üül..nniktä ya..tırêr,
 Cicilerimi toplêêr...
 Sora genä iş yap..r.

T. Zanet

Lafları *mamu* hem *ev* diıştirin hallara görä.
 Yazın onnarı.

81. **Düşünün, lafın angı payını läazım diıştirmää. Nicä onnara kontrol yapmaa?**

Abanın(cöp), (aaç)ın altında, başlamışlar (işlä), geçmişlär (ara), gelmişlär(derä), (göl) boyunda, ördeklär gelmişlär(çayır), (sürü) aydamışlar tırlaya.

Yazın, açarak parantezaları hem koyarak lafları läazımını formaya.

Bulun adlıkların hallarını.

Üç lafbirleşmesinnän düzün birär cümlä.

82. **Okuyun.**

1. Uşaklar pek severlär kendi malilerini.
2. İştän sora babu çalışardı doyumaa onnarı.
3. Malisi alardı unukalarına tatlılık.
4. Gani istäärdi taa tez büüsün.
5. Goguş türlü-türlü düşünmüş.
6. Hazırlamış dädü taligayı.
7. Dädü verer kıza birär erik.

- ➔ Angı soruşlara cüvap ederlär adlıklar temel halında?
- ➔ Bulun cümlelerin baş paylarını.
- ➔ Koyun subyekta soruş. Angı halda durêrlar adlıklar – subyektlar?

Adlık, angısı durêr temel halında, subyekt olabilir.
Örnek. Uşaklar getirerlär su pınardan.

83. **Okuyun.**

Zaamet

Zaamet. Ne käämil bu laf. **Zaamet** etmää. **Zaametçi** olmaa. Laf “zaamet” çok başka lafların kökü. Ama “zaamet” diil sade lafın kökü. **Zaamet olabilir bütün yaşamanın kökü.** Bunu hepsi biler, ani ne var dünneenin üzündä, taa çoyu yapılmaa adamın zaametinnän.

En paalı bu dñnnedä, en büyük kısmet, açan adam sever kendi işini. Açan çalışêr havezlän. Açan zaamet getirer kısmet.

K. Vasilioglu

- Cuvap edin soruşlara.
- Neçin zaamet sayılêr "yaşamanın kökü"?
- Ne sayılêr en büyük kısmet bu dñnnedä?
- Yazın bu teksti. Nişannı adlıkların hallarını bulun.
- Cümlelerin angı payları onnar var?

84. Yazın. Belli edin cümlelerin paylarını. Angı halda bulunêrlar subyektlar? Kalan adlıkların hallarını belli edin

Goguşların yanında yaşardı bir babucuk. O diildi okadar ihtyar, nekadar yufkaydı. Gücülä gezärdi Tudorka babu. Bir gün Goguş yardım etti getirmää ona bir kazan su.

– Saa ol, uşaam! Alla saalicaanı versin! – dua etti babu.

K. Vasilioglu

- Kimä yardım etti Goguş? Neçin?
- E siz yardım edersiniz mi ihtärlara?
- Annadın.

Yazın aklınızda tuttuuna görä

Kediciin duuma günü,
Donanmış, benzeer **çiçää**.
Kedicii büün **gündöndü**
Gezdirer **tepeciindä**.

T. Marinoglu

- ➔ *Söleyin, angı halda durêrlar nişanı adlıklar?*
- ➔ *Kurun onnarlan birär cümlä, aazdan, kulllanarak adlıkları başka-başka halda.*

Söleyin hem yazın dooru:

çanaan **içindä**, teknenin **dolayında**, kazının **ardında**,
pınarın **önündä**, hastanın **yanında**, damın **altında**,
sofranın **üstündä**, tarlanın **başında**, derenin **dibindä**

🌸 Adlıkların hallanması 🌸

85. Okuyun tabliṭayı.

Esaba alın adlıkların hallanmak bölümnerini.

Hal lar	Konsonnan bitän	Vokallan bitän	K konsonnannan bitän
T.	Ne? Ad el un güz	aba küpä horu küsü	Kulak elek pamuk gözlük
S.	Neyin? Ad-in el-in un -un güz -ün	Aba-nın küpä-nin horu-nun küsü-nün	Kula-an elä-än pamu-un gözlü-ün
D.	Neyä? Ad -a el -ä un -a güz -ä	aba-ya küpä-yä horu-ya küsü-yä	Kula-a elä-ä pama-a gözlä-ä
G.	Neyi? Ad -ı el -i un -u güz -ü	Aba-yı küpä-yi horu-yu küsü-yü	Kula-a elä-ä pamu-u gözlü-ü
E.	Nedä? Ad -ta el -dä un -da güz -dä	Aba-da küpä-dä horu-da küsü-dä	Kulak-ta elek-tä pamuk-ta gözlük-tä
Ç.	Nedän? Ad -tan el -dän un -dan güz -dän	aba-dan küpä-dän horu-dan küsü-dän	Kulak-tan elek-tän pamuk-tan gözlük-tän

Tutun aklınızda halların afkslerini hallanmak bölümünä görä.

Gagauz dilindä adlıklar bölüneerlär üç hallanmak bölü-münä.

İlk hallanmak bölümünä girerlär hepsicii adlıklar, angıları temel halında biterlär **konsonnan**: kol, ev, aul., uvan, em, en, hem bir kısmını **k** konsonnannan bitän adlıklar: **ek, ük**. İkinci hallanmak bölümünä girerlär hepsicii adlıklar, angıları temel halında **biterlär vokallan**: oka, keçi, ava, köprü, derä, köşä ayva, aza, burnu, cadı, yazı.

Üçüncü hallanmak bölümünä girerlär sade çok kısmını **k konsonnan bitän adlıklar**: uymuruk, gözlük, küllük, inek, açlık, acılık, aalamak, ayak, aylak.

86. Paylaşdırın verilmiş adlıkları üç hallanmak bölümünä.
Yazın onnarı üç direciktä.

İş, uşak, ana, dädü, mani, eşek, ük, papşoy, kiyat, tefter, ißer, pat, küp, ok, ekmek, aul, daul, göz, kök, dost, sergen, yardımcı, neet, bela, sokak, makak, mera, lekä, yaz, ilkyaz.

Herbir bölümdän birär adlık, sizin bakışınıza görä, hallayın.
Kurun üç cümlä.

Ak – biyaz; ödek naturaylan;

tazı – avcı köpää

mera – kır

lekä – pätno

NASAAT

Adlıkları angı hala girerlär bulmaa deyni läüzım:

1. Bakmaa neylän biter laf.

2. Hallanmakta mutlak kullanmaa vokal garmoniyasını:

**ev –evin –evä – evi – evdä – evdän; mera – meranın –
meraya – merayı – merada – meradan.**

87. Okuyun. Bu nasaatları mutlak kullanın yaşamakta.

Temizlik

– Hergün kalkın bir vakıtta, açın pençereyi yada onun bir gözünü, yapın gimnastika.

– Sabaalen yıkanın, paklayın dişlerinizi, yıkayın kulaklarınızı hem enselerinizi.

– Sınaşın gimnastikadan sora yıkamaa güüdenizi belädän içer derecesindä suylan.

– Yatacazaman yıkayın üzünüzü(suratinızı), serinnädin içersini.

– Ekmek imää deyni, iştä hem tualettän sora, herkerä yıkayın ellerinizi.

– Ellerinizdä hem ayaklarınızda tırnaklar herkerä kısacık olsunnar.

– Üürenin kullanmaa basmayı.

– Üsürärkän hem ansırarkan insandan bir tarafa dönün, basmaylan kapayın aazınızı.

– Herkerä saçlarınız tertipli olsunnar: kırınılmış, taranılmış yada pelää örülmüş (kızçaazlarda)

– Bakın yakalarınız hem en kolannarı pak olsunnar.

– Şkolaya girecääzaman silin ayakkaplarınızı. Çocuklar, şkolaya girdiynän läüzim şapkalarını çıkarsınnar.

– Başkalarına engel etmeyeräk, soyunun da asın rubalarınızı askıya.

(Nasaatçı dädü) K. Vasilioglu

– Angı halda bulunêrlar nışannı adlıklar?

En kolanı – manjeta
askı – veşalka
pençerä gözü – fortoçka
tertiplik – oprätnost

➔ Angı nasaatları tuttunuz aklınızda?
➔ Neyçin läüzim bu nasaatları tamannamaa?
➔ Yazın tekstin bir parçasını.

88. Yazın altışar laf herbir hallanmak bölümündän, kullanarak sözlükleri.

Herbir bölümündän üçär laflan kurun aazdan cümlä.

Herbir bölümündän birär lafı hallayın örnää görä. Yazın onnarı.

Konsonnan bitän adlıkların afiksleri

89. Okuyun dikkat adlıkların hallanmasını. Esaba alın onnarın afikslerini

Kalın konsonnan adlıklar

T.	ne?	çuval,	don,	duvar,	vakıt
S.	neyin?	çuval ın ,	don un ,	duvar ın ,	vakı dın
D.	neyä?	çuval a ,	dona a ,	duvar a ,	vakı da
G.	neyi?	çuval ı ,	donu u ,	duvar ı ,	vakı dı
E.	nedä?	cuval da ,	donda da ,	duvar da ,	vakı тта
Ç.	nedän?	çuval dan ,	donda dan ,	duvar dan ,	vakı ttan

Angı hallanmak bölümündän bu adlıklar?

İncä konsonnan adlıklar

T.	ne?	piliç,	sepet,	kilim,	güz,	göl
S.	neyin?	pilic in ,	seped in ,	kilim in ,	güz ün ,	göl ün
D.	neyä?	pilic ä ,	seped ä ,	kilim ä ,	güz ä ,	göl ä
G.	neyi?	pilic i ,	seped i ,	kilim i ,	güz ü ,	göl ü
E.	nedä?	piliç tä ,	sepett ä ,	kilim dä ,	güz dä ,	göld ä
Ç.	nedän?	piliç tän ,	sepett än ,	kilim dän ,	güz dän ,	göld än

Ne ayırılmak var bu iki hallanmak bölümnerindä?

Belli edin hal afikslerini. Yazın tefterlerinizdä.

90. Lafları:

Merdiven, aul, kenar, bilim, millet, hal, kazanç, mezar, sabun, zeet, adam, manastır, çuval, nişan

koyun Saabilik hem Erlik hallarına.

Hal afikslerini belli edin.

Onnarın dooru yazılmasına kontrol yapın örnää görä.

Üç laflan düzün birär cümlä.

Yazın tefterlerinizdä.

91. Okuyun. Parantezaları açıp, dooru hal afikslerini ekleyin laflara.

1. Derenin içindä mamusu buldu kızçaazın(terlik, çorap, emeni).
2. İnsannar gellerlär (bostan, aul, ev, teatr).
3. Kaçtım (iş, ev, klas, kır).
4. Sevindim(dost, telefon, çüven, tabiat)

Örnek: kalktım erdän, erimdän, uykudan.

Yazın tefterlerinizdä.

92. Okuyun. Tutun aklınızda bu nasaatları.

Büülü laflar

– Zamansêêrsınız, körpä dostlarım!
Vereyim sizä birkaç nasaat.

– Eer kafadarınız yada birkimsey yaptısaydı sizä bir iilik: yardım yada başış, unutmayın demää “Saa ol” yada “Saa olunuz”.

Sofraya oturacaazaman läüzım demää: “Bereketli olsun”. İdikitän sora mutlak şükür edin ona, kim sizi doyurdu, deyeräk “Saa ol”, “Saa olunuz”.

– Eer sizä dediseydilär “Saa ol”, läüzım cuvap edäsiniz: “Siz da saa olunuz”.

– Büklerä yada kafadarınıza birbişey teklif edärkän, unutmayın demää: “buyur”, “buyurun”: “Buyurun, oturun”, “Buyurun, alın kiyadı”...

– Eer birisinä iliştisediniz, ayaana bastıysadınız, mutlak läüzım afolasınız: “Yalvarêım, afedin beni”.

– Unutmayın afolmaa, açan başkasının yada büklerin lafını kestirersiniz: “Yalvarêım, afedin beni, Nikolay Petroviç, bana

läüzim sölemää"... Da sade izin verdiktän sora, başlêêrsınız annat-
maa, ne sizä läüzim.

– Uykudan kalktıynan, unutmayın evdekilerinä demää: "Sa-
baa hayırlı olsun", avşamnen da, yatacaazaman: "li gecelär" ("Tatlı
uykular")

(Nasaatçı dädu) K. Vasilioglu

oturacaazaman – oturmanın önündä
kafadar – arkadaş, dost
teklif etmää – burada: vermää, izin etmää
afolmaa – izvinät"sä

Verin yazılı cuvap soruşlara.

- ➔ Nesoy büülü laflar var nicä kullanmaa, er sizä iilik yaptıysa-
dılar?
- ➔ Ne läüzim sölemää sofraya oturarkan hem idiktän sora?
- ➔ Nesoy laflar kullanılêr birkimseyä teklif edärkän?
- ➔ Nesoy selämnär bilersiniz hem nezaman onnar kullanılêr?

Bulun konsonnan bitän adlıkları da söläyin, angı halda onnar
bulunêrlar. Parantezaların içindä yazın halları.

93. Okuyun. Bulun konsonnan bitän adlıkları.
Diiştirin onnarı hallara görä. Belii edin afiksleri.
Birlik sayıda bulunan adlıkları kouyn çokluk sayıya,
colkuk sayıda bulunannarı da – birlik sayıya.

Çayırdä olsun otçaaz,
Aullar dolsun kuşcaaz.
İneklär sürülensin,
Koyunnar saalma gelsin.
Kuzular gözäl sesinnän
Üreemi şennendirsin.

K. Vasilioglu

Yazın tefterlerinizdä.

Vokallan bitän adlıkların hallanması

94. Okuyun. Esaba alın, angı afikslär eklenerlär vokallan bitän adlıklara.

Temel	<i>kim?</i>	mamu, baka,	<i>ne?</i>	derä, türkü
Saabilik	<i>kimin?</i>	mamu- nun , baka- nın ,	<i>neyin?</i>	dere- nin , türkü- nün
Doorudak	<i>kimä?</i>	mamu- ya , baka- ya ,	<i>neyä?</i>	dere- yä , türkü- yä
Gösterek	<i>kimi?</i>	mamu- yu , baka- yı ,	<i>neyi?</i>	dere- yi , türkü- yü
Erlık	<i>kimdä?</i>	mamu- da , baka- da ,	<i>nedä?</i>	dere- dä , türkü- dä
Çıkış	<i>kimdän?</i>	mamu- dan , baka- dan ,	<i>nedän?</i>	dere- dän , türkü- dän

Herbir lafa hal afiksleri eklenerlär vokal garmoniyasına görä:

lülä – lüle-nin(vokal **ä** döner **e** vokalına)

Vokallar **u, ü**, angıları bulunêr adlıkların bitkisindä, saabilik hem gösterek hallarında afikslerdä da hep bu vokallar yazılêr:

sürü – sürünün – sürü-yü; kapu – kapu-nun, kapu-yu

95. Okuyun. Belli edilmiş adlıkların hallarını bulun. Afikslerini doo-ru yazın. Parantezaların içindä yazın halları.

Tä gözüm ilişti gengereyä, ani büü-yärdi hendeciin boyunda. Tikenni onun yaprakları, ama kaba leläka çiçää olêr pek sevgili Dragayka yortusunda. Bu yortuya karşı gençlär kırkêrlar gengerä

çiçään uççaazını. Yataceykan koyêrlar onu başı **ucuna**, neetleyip bir **kismet**. Yatêrlar uyumaa bir büük umutlan, ani bu **gecedä** o kırkık uççaaz büüyecek enidän, da gösterecek, ani **kismet** yakında.

M. Mercanka

Yazın tefterlerinizdä.

96. Okuyun. Ayırın konsonnan bitän hem vokallan bitän adlıkları bölümnerä. Yazın onnarı.

Klasa, kuzunun, makazın, teknedä, yazala, kalemdän, eli, aulu, kiyadı, sergeni, aulda, yaamurdan, koyunun, koynuyu, fistanda, dädunun.

Yazın lafları iki bölüm virgöl aşırı.

Üçär laflan herbir bölümdän düzün cümlä.

Yazın tefterlerinizdä.

97. Okuyun, açıklayarak vokallan bitän adlıkların dooruyazılmasını.

Çıkêriz sokaa

Zamansêrsınız, körpä dostlarım! Buyurun sesläyin taa birkaç lääzımnı nasaat.

Birkimseyä gidärkän, şkolaya, yada, geeri, evä dönärkän – biz mutlak geçeriz sokaktan. Ama sokaa läözım çıkmaa pak hem temiz rubaylan. Sokaa çıkacaazaman paklayın ayak kaplarınızı, rubalarınızı, tarayın başınızı. Bakın aynaya – hepsi mi sizin üstünüzdä, nicä läözım. Kirli hem palaçor, daanık saçlarla sokaa çıkmaa ayıp. Bunu unutmayın, paalı dostlarım!

Gezin sokakta dik, kamburunuzu çıkarmayın, kollarınızı sallamayın, dermen kanadı gibi, ayaklarınızı sürütmeyin, tutmayın ellerinizi ceplerinizdä.

Sokakta gübür yapmayın(semiçka kırmayın, ceviz karpuz kapçıklarını sıbıtmayın nereyi olarsa, alma-armut kemirintilerini yol üstünä atmayın).

Kär ayıp sokakta pek sesli da(saarlar gibi) lafetmää, baarmaa, gülmää, ki başkası sizä aykırı baksın. Eer siz gidärseydiniz iki kişi, kaplamayın bütün yolu, başkalarına engel etmeyin. Eer siz yolda birkimseylän buluşusaydınız da sizä läözımsaydı durup lafetmää – çekilin yolun bir tarafına.

(Nasaatçı dädu) K. Vasilioglu

- ➔ Verin cuvap koyulmuş soruşlara.
- ➔ Nelär siz läözım biläsiniz sokaa çıkacaazaman?
- ➔ Nicä läözım olsun sizin rubalarınız hem ayak kaplarınız?
- ➔ Nicä siz läözım götüräsiniz kendinizi sokakta?
- ➔ Yazın, çizeräk vokallan bitän adlıkların altlarını.

K konsonnan bitan çökkisimni adlıkların hallanması

98. Okuyun. Bulun K konsonnan bitan çökkisimni adlıkları.

Açan içerdä saalık
Dünnedä hem usluluk,
Sergendä taazä pesmet –
Taa büyük diil läazım kismet!

K. Vasilioglu

Tabliğanın yardımınnan hallayın onnarı

Hallar	Kalın vokallılar	İncä vokallılar	Afikslär
T.	<i>Ne?</i> Kazık, ayak	<i>Kim?</i> sülük, lelek	-----
S.	<i>Neiyn?</i> kazıı n , aya a n	<i>Kimin?</i> sülü ün , lel ä n	(k düşer) -än, -an; -ın, -in; -un, -ün;
D.	<i>Neyä?</i> kaza a , aya a	<i>Kimä?</i> sül ä , lel ä	(k düşer) -a, -ä
G.	<i>Neyi?</i> kazı ı , aya a	<i>Kimi?</i> sülü ü , lel ä	(k düşer) -i, -ı; -a, -ä; -u, -ü
E.	<i>Nedä?</i> kazık ta , ayak ta	<i>Kimdä?</i> sülük tä , lelekt ä	-ta, -tä
Ç.	<i>Nedä?</i> kazık tan , ayak tan	<i>Kimdä?</i> sülük tän , lelekt än	-tan, -tän

Herbir lafa afikslär eklenerlär sade vokal garmoniyasına görä, ama **k** konsonnan önündä duran vokallar **i** hem **ü**, **u** hem **ü** doorudak halında dönerlär **a** hem **ä** vokallarna. **Bakın tabliğaya.** Vokal e saabilik, doorudak hem gösterek hallarında döner **ä** vokalına. **K** konson bu hallarda düşer.

Adlıklarda, angıllarında **k** konsonun önündä vokallar **a** yada **e**, doorudak hem gösterek hallarında onnarın afiksleri – **a** yada **ä** (**vokal garmoniyasına görä**).

99. Okuyun. Yazın lafları virgül aşırı, üç paya böleräk: konsonnan. vokallan hem k konsonnan bitennär.

Kuşaa, dama, kolu, saattan, eşiin, tepeyä, susakta, basamaan, kapuyu, üzümdä, küüyü, kuzuda, uykuya, denizin, parmaa, elin, alıcıya, diştä, peliin, fıçıda, karpuzun, sokaan, keçidä, pelini, tefterdä, kiyätta, eşää, ördään, kapunun.

Yazın, lafların üstlerindä yazıp, angı halda durêrlar.

Örnek: *kolu (G. h.), kapunun – (S. h.)*

100. Okuyun. Nişannanılmış adlıkların angı halda bulunmasını belli edin, üstündä yazıp halların adını.

Tä ansızdan gözäl donaklı kelebecik **kanatçıınnan** suvazladı **yanaamı**. Hızlı uçup, kondu pam-pak **pamucaa**, ani sararardı sol **tarafta**. Onda çok oyalanmadı, da atladı ballaban susay **çiçeenä**. Bu ilin kanatlı kelebecik sansın gezdirärdi bir şenni **haber çiçek-tän çiçää, ottan ota**. Te o braktı **susayı** sallanarak, da uçtu ileri dooru.

Dolayı yok nasıl doymaa siiretmää. Tä payak germiş görünär-görünmüz tanteli **gengeredän palamidaya**.

Mercanka Mariya

- İlk cümlelerin bulun gramatik temelini.
- Belli edilmiş adlıklar cümlelerin angı payları?
- Yazın tefterlerinizdä.

Okuyun. Koyun kolverilmiş bukvaları.

Mamu

Çok var laf, ama nazlı,
Aydını hem meraklı
Halkların arasında
“Mamu” hepsindän paalı.
Anamız yaşêêr bizimnän,
Biz yaşarkan bu e... dä.
Kısmettä da, belada da
O paalı bu dünnedä.

Mamu – bizim şko... amız,
Mamu – şen yortula... mız,
Mamuda zaamet pek ... ok,
Mamu... an paalı hiç yok.
İlk lafçaaz bu ömü... dä,
Mamu – güne... çik göktä.
Vata... a salt pek uyêr,
Mamu adı yakışêr.

P. Zadnpru

Lafları: mamu, ana, bela, gök, ömür, merak, yortu, kısmet, laf, halk

Yazın, koyarak doorudak hem gösterek hallara. Afıksleri nişannayın.

Örnek: *mamu – mamuya, mamuyu.*

101. Yazın lafbirleşmelerini, koyarak lafları läüzımnı formada

1. Beenerim (*kimi?, neyi?*) Oliyi, kakuyu, maniyi, armudu, de-reyi.
2. Bu çiçeklär (*kimin?*) (Koli, kaku, dädu, lelü, dayka)
3. Etişeriz (*kimä?neyä?*) (kaku, başça, baa, aul, deniz)

4. Durêrız (*kimdä? nedä?*) (eniştä, yol, derä, aul, toloka)
5. Aldık (*kimdän? nedän?*) (eşek, kouyn, tokat, eşik, laalä)
Yazın, belliederäk adlıkların afikslerini

102. Okuyun . Annadın.
Yazın üç tepeciktä: adlıkları, nişannıkları, işlikleri.
Adlıkların afikslerini belliedin

Musaafirliktä

Nastradin gitmiş bir kerä aşırıda dostuna musaafirlää. Çorbacı sormuş:

- Naşey yapsın karı, paalı dostum, – borç mu osa bulgur mu?
- Bän herkerä borçatan sora iyerim bulgur, – cuvap etmiş

Nastradin.

Yok ne ypmaa. Karısı yapmış hem çorba, hem bulgur.

Borcu hem bulguru idiktän sora Nastradinin canı çekmiş karpuzlan kaun. Yaklaşarmış vakıt yatmaa, ama karpuz hem kaun vermääzmişlär. Ozaman Nastradin yapmış kendisini ahmak da sormuş:

- Paalı dostum, karpuz hem kaun idiktän sora neredä yata-
cez?

Çorbacı genä yokmuş ne yapsın. Getirmiş karpuz da, kaun da, ama ozamandan sora Hocayı kendisinä musaafirlää çarmaazmış.

- ➔ Nereyi gitmiş Hastradin?
- ➔ Nicä götürmüş kendini Hastradin musaafirliktä?
- ➔ Çarmışlar mı Hastradini başka sefer musaafirlää? Neçin?

Adlıkların çokluk sayıları

103. Okuyun teksti. Bulun adlıkları. Yazın onnarı iki tepecää – birlik sayıda bulunan adlıkları hem çokluk sayıda bulunan adlıkları, nişannayarak çokluk sayıda bulunan adlıkların afikslerini.

Çiidemnerin açması bitär – bitmäz, **lelüm** başlayardı getirmää **kırdan**, **çayırdan** maavi gözçeezli menevşa çiçeciklerini, taa sora inci çiçeciklerini – bunnardı **kırdan** koparıлма çiçeklär. Ama onnarın ardına bizim **başçamızda aulda** açardı laalelär, negris çiçecikleri, ergivannar, zambaklar. Hem sora taa bütün **yaz** açardılar geçmäz karanfillär. Evdeki çiçecikleri biz lelümnan ikimiz bakıp sulardık. Sora güzün, angıları sevmääz dilär suukları, kazıp, maazaya saklardık – donmasınnar deyni. Ama ilkyazın genä erlerinä başçacıımızda dikärdik.

N. Baboglu

➔ Kaç şey göstererlär çokluk sayıda bulunan adlıklar? Alın esaba.

Nicä ayırmaa birlik sayısında bulunan adlıkları çokluk sayısında bulunan adlıklardan?

Çokluk sayısında bulunan adlıklar göstererler iki yada
taa çok şey:

*alma – almalar, makaz – makazlar, gül – güller, gün –
günnär, maymun – maymunnar*

104. Yazın verilmiş lafları çokluk sayısında Temel halinde.
Çizin afiksleri.

Kiyat, kazan, makaz, kır, eşik, mum, pınar, biblioteka, oda,
soba, kaar, saat, bulgur.

Esaba alın, nesoy afikslerin yardımınan düzüler adlıkların
çokluk sayısı?

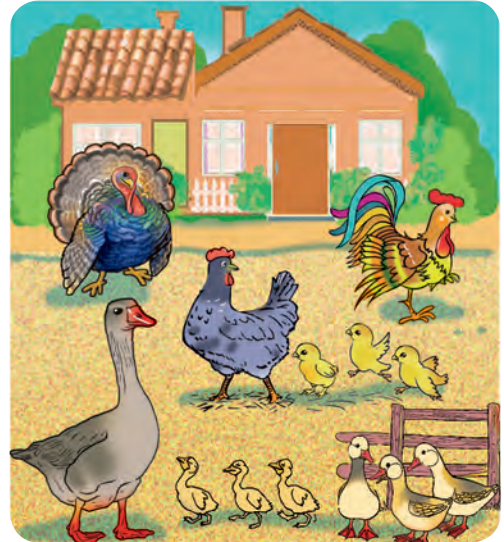

Adlıkların çokluk sayısında temel halinde kullanılır bu
afikslär:

*kum – kumnar, çiidem – ciidemnär, tilki – tilkilär,
göl – göllär, aul – aullar, mutlak esaba alarak vokal
garmoniyasını.*

105. Okuyun. Bulun çokluk sayıda bulunan adlıkları
Belli edin onların afikslerini. Çizi aşırı yazın adlıkları
birlik sayıda.

Örnek: *fıçılar – fıçı.*

Fıçılar şarap dolsun.
Çayırdan olsun otçaaz,
Aullar dolsun kuşçaaz.
İneklär sürülensin,

Koyunnar saalma gelsin.
Kuzular gözäl sesinnän
Üreemi şennendirsın.

K. Vasilioglu

Bulun bu şiirdä adlıkları, angıları birlik sayıda, koyun onnarı çokluk sayıya, afukslerini belliedin.

106. Kurun verilmiş adlıklardan onnarın çokluk sayısını.

Yalan, aralık, yaamur, soluk, bulut, aaç, gül, göl, kaku, baka, eşik, top, don, kuan, lülä, küpä, gün.

Yazın, üç laftan kurun birär cümlä. Açıklayın kimi adlıkların dooruyazılmasını.

107. Okuyun teksti.

Tilkinin ardına kaçarmışlar avcılar. O pek yorulmuştu da gücülä soluyardı. Köpeklär ne kalmıştı tutsunnar **tilkiyi**. **Tilki** sa birdän sindi otların içinä. Sora haydutka saklandı **gümelerin ardına**. Okadar da onu gördülär.

Yazın. Açıklayın, angı hallarda durêrlar nişannı laflar. Çokluk sayıda bulunan adlıkların çizin afukslerini.

Adlıkların çokluk sayısında hallanması

T.	kim?	uşak lar , koyun nar ;	ne?	güll är , çiidem när
S.	kimin?	uşak lar ın , koyun nar ın ;	neyin?	güll er in , çiidem ner in
D.	kimä?	uşak lar a , koyun nar a ;	neyä?	güll erä , çiidem nerä
G.	kimi?	uşak lar ı , koyun nar ı ;	neyi?	güll er i , çiidem ner i
E.	kimdä?	uşak lar da , koyun nar da ;	nedä?	güll er dä , çiidem ner dä
Ç.	kimdän?	uşak lar dan , koyun nar dan ;	nedän?	güll er dän , çiidem ner dän

Çokluk sayısında adlıklar bölünmeerlär hallık bölüm-
nerinä.
Onnar hepsicii hallanêrlar, nicä konsonnan bitän ad-
lıklar.

108. Okuyun. Bulun bilmeycenin cevabını.

Açan bizä dostum geler,
Evin üstündä yaşêr.
Kurbaaları deredä,
Nicä sızırma yudêr.

Yazın aklınızda tuttuna görä. Çokluk sayısında bulunan adlıkların altlarını çizin.

109. Verilmiş adlıkları kouyn çokluk sayısında hep o hala.

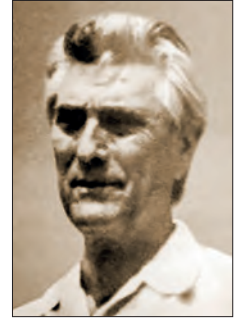
Örnek: kızın – kızların(S.), elä – ellerä (D.)

Kazaa, turnaya; kulaan, elin; elektä, daada, eşiktä, kiyatta, güldä; auldan, pençeredän, evdän, göldän; şolanın, kapunun, eşiin.

Yazın, afksleri hem halları nişannayarak.

110. Okuyun demekli, duygulu.

D. Tanasoglu

Vatanım

Näända çayırlar geniş,
Baalarlar dolu emiş,
Näända şendir başçalar,
Çöşmedä tatlı sular.
Näända yamaçlar yası
Podişlär dä düzbaşı;

Näända kırlar çirtmalı,
Sürülär da trakalı,
Näända yalpak lüzgerlär
Yıldızlı da gecelär-
Orda duudu yıldızım,
Orda benim Vatanım

D. Tanasoglu

- ➔ *Neredä duumuş insanın yıldızı?*
- ➔ *Neredä insanın Vatani? Neçin?*
- ➔ *Yazın, çıkarıp şiiirdän çokluk sayıda bulunan adlıkları. Nişan-nayın afiksleri. Angı halda onnar bulunêlar?*
- ➔ *Cümlenin angı payıdır onnar?*

111. Okuyun, açıklayarak tekstin içindeliini.

Zamansêrsınız, körpä dostlarım! Bir vakıtlar rus yazıcısı, Anton Pavloviç Çehov, demişti: "Adamda hepsi lääzım olsun gözäl: üzü da, rubası da, canı da, fikiri da".

Bununnan yok nicä kayıl olmamaa. Onuştan lääzım:

– Çalışasınız herkerä giimni olmaa pak hem kırnak. Rubalarınız olsun ütüyä urulmuş. Şkolaya deyni giyasınız şkola rubalarını, ama evä döndüynän, giyasınız ev rubalarını. Musafirlää gitmää deyni giinasınız yortuyca, olasınız donaklı.

– Herkerä olsun cebinizdä pak basma hem dooru kullanasınız.

– Evdän çıkacaazaman bakinasınız aynaya: hepsi mi üstünüz-dä, nicä lääzım.

– Koruyasınız kendi rubalarınızı hem ayak kaplarınızı, bakasınız, ki herkerä olsunnar pak.

– Üürenäsiniz gözäl taşımaa rubalarınızı hem ayak kaplarınızı. Ya bakın başkasına,nicä gözäl durêr onnar kırnak giimniykän!

Siz artık kendiniz läüzim beceräsiniz:

– tertiplemää kendi rubalarınızı: ütüyä urmaa yakalarınızı, şiritlerinizi, paklamaa ayak kaplarınızı;

– dikmää kopçalarını, yakalarınızı şkola formasına, yamaamaa çoraplarınızı;

– yıkamaa basmanızı, yakanızı, çoraplarınızı.

Bunnarı yaparsaydınız, tamannayarsaydınız, paalı dostlarım, çok kolay olacak kendinizä da, evdekilerinä da büük yardım. Saalıcaklan!

(Nasaatçı dädü) K. Vasilioglu

Ruba pak – adam kırnak

- Neçin bu takım koyulu tekstin adı?
- Var mı A. P. Çehovun doorulu? Neçin?
- Nasaatçı dädunun angı nasaatlarını kullanêrsınız? Neçin?
- Bu soruşlara verin yazılı cevap.
- İlk abzafta bulunan çokluk sayıda adlıkların altlarını çiziniz. afiksleri belli edin.

112. Bulun zeedä lafı da yazıda onu sıraya koymayın.

1. Traktorcu, üüredici, talıgacı, agronom, şkolacı, zararlı, bibliotekacı.

2. Elek, kuşlar, evcımannarın, aullar, armutlarda, kahramanarın.

3. Lelü, bulü, sıncap, baka, batü, çiçü, dayka, mani, babu.

Yazın. Zeedä laflarlan kurun birär cümlä, koyup onnarı çokluk sayıya.

Açıklayın, neçin onnar uymêêrlar bu sıraya.

113. Okuyun. Açıklayın tekstin içindeliini.

Eni şkolada

Eni şkolada Nüra kimseycii bilmääzmiş. Onuştan o taa çalışarmış annamaa, kim nesoy şkolacıların hem üüredicilerin arasından.

Bir gün büük aralıkta yaklaşmış ona hep bir klastan Galä da sorarmış:

– Sän taa kimseylän mi dostlaşmadın?

– Yok, – demiş Nüra.

– Bän da kimseylän dostlaşmêêrim, – soluunu içinä çekip, demiş Galä. Yok ne olsun bizim kızçaazlardan. Oli – sade üüner, Vari – şiret, Nadi – yalancı, İra – sade hepsinä ilişer...

Galä may hepsini klasın kızçaazlarını sıralamış – da çıkmış, ani birisindän da yok ne olsun. Sade kendisi için bişeycik sölämemiş.

– Hiç bilmeerim, kiminnän sän var nicä dostlaşsın.

– Sän kahırlanmaa, – demiş ona Nüra. – Kiminnän dostlaşcam bän taa bilmeerim. Ama kiminnän düşmeer dostlaşmaa, bunu bän pek islää bilerim.

O. Buşen. Ukraincadan çevirdi K. Vasilioglu

Yazın. Cuvap edin soruşlara.

⇒ Angı kızçaazı siz taa pek beendiniz? Neçin?

⇒ Ne annamış Nüra Galäylan lafettiktän sora?

114. Oynêêrız bir oyun “Kim taa çok?”

Bulun lafları, angıların çokluk sayısında eklener afikslär -nar, -när.

Örnek: gül – güllär, can – cannar, ...

Dört laflan; ikisi – birlik sayıda, ikisi da – çokluk sayıda bulunan, düzün birär cümlä.

Adlıkların nazlı-küçüldek forması

115. Verilmiş adlıklardan düzün nazlı-küçüldek formayı.

Aaç, kirez, su, daul, koyun, fistan, mamu, baka, bati, aul, kız, ördek, yastık, laana, laalä, tavşam, erik, üzüm, boncuk, araba, yol, oyun, genger, papşoy, alma, kirez.

Örnek: *yalak – yalacık, armut – armutçuk, gül – gülcääz...*

➔ *Nicä tanımaa adlıkların nazlı-küçüldek formasını?*

Adlıklar nazlı-küçüldek formada kullanılmêêrlar afiksiz
-caaz, -çääz, -çaaz, -çääz; -çuk, -çük, -cuk, -cük; cik, -cık,
-çik, -çık:
*dalcaaz, evcääz; kuşcaaz, sütçääz, kuzucuk, sürücük;
omuzçuk, öküzçük; danacık, tenecik; sakızçık, cevizçik.*

116. Alın esaba afikslerin **-caaz**, **-cääz** dooru yazılmasını hem kullanmasını.

kaar		dan		ev		kül
su		yan		bel		el
don		dam		er		döl
un	-caaz	yaa		sel	-cääz	en
can		cam		em		gün
kan		kum		gül		düün

Yazın lafları virgül aşırı.

Laflarlan selcääz, kumcaaz hem evcääz, güncääz düzün birär cümlä.

117. Afiksliärlän **-cık**, **-cik** savaşın yapmaa bölä shema, nicä 116 iştä.

Örnek: *ufak – ufacık, eşil – eşilcık*

Dört laflan, sizin ayırmanıza görä, düzün birär cümlä. Yazın onnarı.

118. Okuyun. Savaşın tutmaa aklınızda afikslerin **-çaaaz**, **-çääz** dooru yazılmasını.

dut	kız	küp	diş
kuş	ad	set	ip
ot	saat	et	göz
kurt	-çaaaz	but	-çääz
top	saaz	söz	iz
aaz	aaç	ek	ses
		iş	süt

Yazın lafları virgül aşırı.

İki- üç laflan düzün birär cümlä.

Adlıklar nazlı-küçüldek formada hallanêrlar hep o kural-lara görä, angılarınnan biz tanıştık taa illeri: konsonnan bitän, vokallan bitän, K-konsonnan bitän hallanmak bölümnerinä görä.

el- elin- elcääzin, kumcaaz-kumcaazin

İncä vokallı variantlarda vokal **ä**, afikstä, döner **e** vokalına. *sütçääz – sütünçeezin; ipçääz – ipçeezin, köpücäk – köpücüklerin*

119. Afikslärlän **-cuk**, **-cük** savaşın yapmaa bölä shema, nicä 118 iştä.

Örnek: *küçük – küçücük, hamur – hamurcuk*

Üç – dört laflan düzün birär cümlä. Yazın onnarı.

120. Esaba alın – nicä dooru hallanêrlar nazlı-küçüldek forma kızçaaaz hem çocukcak adı.

- Örnek:** T. kim? Kolicik, Kinacık
S. kimin? Koliciin, Kinacıın
D. kimä? Kolicää, Kinacaa
G. kimi? Kolicii Kinacıı
E. kimdä? Koliciktä, Kinacıkta
Ç. kimdän? Koliciktän, Kinacıktan

Hazırlanın kendibaşınıza hallama iki kızçaaz, iki da çocuk adı.

🌸 Nişannık 🌸

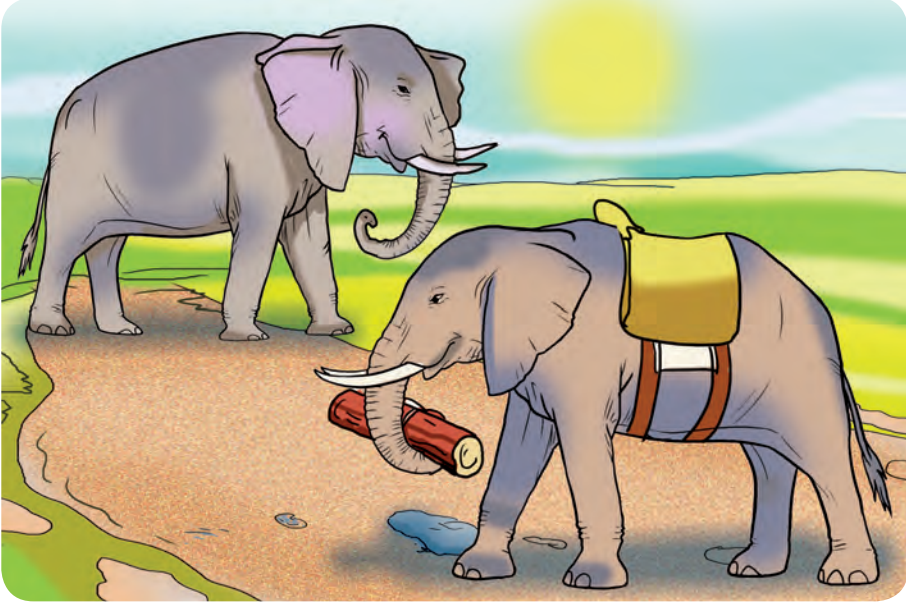
121. Resimä görä düzün bir annatma, kullanarak lafları, angıları cuvap ederlär soruşlara *nesoy?*, *angi?*
Yardım ederlär mi onnar, deyni annatmak olsun taa dolu, açık, maraklı?
Nicä düşünersiniz, ne yardım etti sizin annatmanız olsun bölä meraklı. Açıklayın.

- ➔ Nişannıkların nesoy rolu bizim dilimizdä?
- ➔ Ne onnar göstererlär?
- ➔ Nesoy soruşlara cüvap ederlär?

122. Okuyun. Bulun da annadın, kimin için söz gider bu teksttä.

Zooparkta uşaklar görmüşlär pek büyük bir hayvan. Onun kulakları genişmiş, burnusu uzunmuş. O yaşêr sıcak taraflarda. O yardım eder adama taşımaa ar ükleri.

- ➔ Angı laflar yardımnadılar sizä bulmaa, ne is için söz gider bu teksttä?
- ➔ Koyun tekstin adını. Yazın.
- ➔ Koyun soruş adlıklardan nişannıklara.

Nişannıklar göstererlär şeylerin nişannarını. Onnar uygunnadêrlar hem gözallederlär bizim sözümüzü.

Örnek. Toprak yardım eder açsınnar **saarı, kırmızı, koyu kırmızı** laalelär.

123. Aşadaki cümleleri yazın tefterlerinizä. Belliedili laflardan soruş koyun. Söleyin, angı adlıkların nişanını onnar göstererlä?

1. **Eşil** ot kilim gibi döşenmiş erä.
2. İki olak bir **dar** köprüdä buluşmuşlar.
3. **Şen** uşaklar başçada oynêêrlar.
4. Bizim küüyün **geniş** sokakları var.
5. Aul içindä **genç** kuzular oynaşêrlar.

Örnek: eşil (nesoy?) ot kilim gibi döşenmiş erä.

124. Aşadaki adlıkların nesoyluunu gösterän lafları bulun da çift-çift onnarı tefterlerinizä yazın.

...	kiyat	...	küü
...	ev	...	bayır
...	patlacan	...	derä
...	ekmek	...	ruba
...	kaar	...	çiçek
...	uşak	...	kuş

Örnek: sıcak soba.

Üç çiftlän düzün birär cümlä.

125. Aşadaki laflara adlık uydurun.

Çetin	taş	Kuru	...
Kalın	...	Küçük	...
Derin	...	Zengin	...
Biyaz	...	Akıllı	...

İki lafbirleşmelerinnän kurun birär cümlä

Herbir işin nişanı vardır:
nesoyluu, boyası, dadı, büüklüü.
İşlerin nişanını gösterän laflara nişannık deniler.
Nişannıklar cuvap ederlär soruşlara *nesoy?*, *angı?*
hem kullanılêlar taa çok yazdırma tekstlerindä.
Nişannık adlın önündä durêr.
Cümledä ikincili pay olabilir.

126. Aşadaki parçayı okuyun. Adlıkları hem onnarın nişannıklarınını tefterlerinizä geçirin.

Gözäl havalar gelir. Sıcak gün hepsini yısıdêr. Geniş yol kıra çıkêr. Taazä soluk saalık verer. Şeremet kızlar kırdä işleerlär. İnsannar zengin bereket büüderlär. Daalarda var çok balaban aaç. Mantardan datlı manca olêr.

Örnek: gözäl havalar.

127. Aşadaki nişannıklara tersmaanalı nişannık bulun, örnää görä.

Şeremet –	haylaz.	İlin –	...
Biyaz –	...	Uzun –	...
Eski –	...	Kuru –	...
Haşlak –	...	Büük –	...
Tatlı –	...	Geniş –	...

İki çift nişannıklarla kurun birär cümlä. Yazın onnarı tefterlerinizä.

128. Hazırlanın demekli okumaa.
Bulun nişannıkları bu şiirdä.

V. Filioglu

Bucak
(bir parça)

Paalı Bucak tarafım,   Gelmeyincä yanıma,
Canabinä var lafım.   Zordur hemen tanımaa.
Nicä bolä kısıdan   Ne takım köklü sözün,
Diiştirmiş seni insan?!   Yıldızlıdır hem gözün.

Yap-yalnız ani derä,
Hep küsü tutan erä,
Sarp yaşêêrlar uygunnu,
El uzadıp duygunnu.

V. Filioglu

İlk tepecii yazın aklınızda tuttuuna görä. Nişannıkları çizin.

129. Okuyun. Koyun kolverilmiş bukvaları. Açıklayın
onnarın dooruyazılmasını

Tä çeke...ti ötüşmää sesli horozlar. Onnar sö...rdilär, ani duêr
sentäbr...nin gözäl, serinni ilk sab...ası.

Ştef...na babu hızlı y...kti ateşi da çeke...ti pişirmää piinirli göz-
lemä. Kufnä, kapu önü doldu g...zäl tatlı kokuylan. Ama çemrek
Girgina şindän sora hızlanmıştı şk...laya.

Yazın teksti, bularak nişannıkların adlıklarlan baalantılarını.
Nişannıkların altlarını çizin.

130. Kurun cümleleri bu shemlara görä.
Yazın.

N. –
nesoy?

A.
nezaman?

N. –
nesoy?

A.
neredä?

131. Aşadaki cümleleri paylarına görä analiz yapın. Nişannıklar cümledä angı paydır?

1. Göktä şafklı ay yanêr.
2. Küü tatlı uykuyaa daalmış.
3. Serin sabaa yaklaşêr.
4. Käämil gün olacek.

**Nişannık cümledä ikincili pay olêr.
O her kerä baalanêr adlıklan.**

132. Demekli hem duygulu okuyun şiiri. Cümlä payların analizi yapın. Nişannıkların rolunu cümledä söyleyin.

Mamu

(bir parça)

Türlü gözäl karılar
Gök altında çok.
Mamu gibi gözeli –
Dünnedä hiç yok.
Akıllı da çokçana
Dolaylarda var.
Mamu gibi fikirli –
Pek az bulunar.
Hepsi mamular işleer,
Hepsi çalışêr.
Açan mamucuum işleer –
Ortalık şaşêr.

K. Vasilioglu

- ➔ *Annadın kimin için hem ne söleer bu şiirdä?*
- ➔ *Ee, sizin esabınıza görä, dünnedä mamudan paalı var mı?*
- ➔ *Ezberleyin şiiri.*

Nişannıkların hem adlıkların barabar kullanması

133. Okuyun. Esaba alın.

Birlik sayısı

Sarı gül

Büük ev

Kara bulut

Körpä yaprak

İhtär insan

Yazın tefterlerinizä.

Çokluk sayısı

Sarı güllär

Büük evlär

Kara bulutlar

Körpä yapraklar

İhtär insannar

134. Esaba alın nişannıkların hallanmasını.

T. ne?

şen

türkü

S. neyin?

şen

türkünün

D. neyä?

şen

türküyä

G. neyi?

şen

türküyü

E. nedä?

şen

türküdü

Ç. nedän?

şen

türküdü

Adlıklarlan kullanılan nişannıklar hallara hem sayılara görä diyşilmeerlär.

Örnek: kırmızı gül – kırmızı güllär – kırmızı güllerdän

135. Aşadaki örnekleri çokluk sayısına koyun. Onnarlan birär cümlä düzün.

Biyaz kaar. Suuk su. Kaba toprak. Uz yol. Şeremet uşak. Şiret tilki.

Üüsek aaç. Fikirli üürenici. Fena adam. Gözäl çiçek.

Genişledin cümleleri ikincili paylarlan.

İki lafbirleşmelerini, sizin ayırmanıza görä, hallayın.

Tefterlerinizä yazın.

Nişannıklar hallanêerlar sade ozaman, açan onnar kullânîlêrlar kendibaşına adlık erinä:

şeremet uşak, şeremet uşaan, şeremet uşaa...

ama adlıksız: *şeremet, şeremedin, şeremedä, şeremedi, şeremettä, şeremettän.*

Nişannıklar, kendibaşına hallanarkan, diişilerlär adlıkların hallanmak bölümünä görä: konsonnan bitän, vokallan bitän, k konsonnan bitän:

Uzun – uzunu, kara – karayı,

duruk – duruu – duruun – durukta – duruktan.

136. Okuyun. Angı cumledä nişannıklar kullânîlêrlar kendibaşına?

Onnarı hallayın kurala görä. Yazın.

Karannık çöktü dışarda. Şeremet kızlar tez tertiplêdilär babunun evini. Şeremedin işi belli mecidä. Hasta uşak yamandı anasına. Hasta kabletti yılaç üüsürük için.

137. Bulun bu nişannıkların karşı maanalarını (antonimlerini).

Örnek: *sesli – sessiz, siirek – sık ...*

Kara, şen, tok, ufak, siirek, akıllı, pak, haşlak, tuzlu, derin, gözäl, alçak, uz, sıcak, kuru, kalın.

Tefterlerinüzä yazın. Dört nişannıqlan düzün birär cümlä.

138. Bulun nişannıkların eşlerini.

maavi	hıyar	yakıcı	yol
tatlı	pınar	taazä	kiyat
acı	gelin	eni	dost
gözäl	bal	eski	ekmek
derin	gök	uzun	biber

İkişär lafbirleşmelerinnän, herbir direciktän, düzün birär cümlä.

139. Herbir nişannı diiştirin yakın maanalı laflan da yazın.

İşçi insan, güneşli gün, lüzgersiz hava, serin hava, akıllı çocuk, gözäl insan, ii ürekli adam, yımışak çamur, koyu bulamaç, datlı manca, üüsek bayır.

Kontrolcu laflar: balaban, käämil, sulu, cetin, hatırlı, uygun, (yakışıklı), arif, lüzgerli, sak, sıcak, çalışkan

140. Okuyun. Nişannıkları bulun.

Daalarda hem o alçaklıkta hepsi diişmişti. Eriyârdi **bitki** kaar. Er örtüler **körpä** çimennän. Aaçların altlarında, üüseklerdä peydalanêr açık – maavi hem biyaz çiçeklär. Dolaylarda, eski kaardan eriyän, sular damnêêrlar, akêrlar, şuruldêêrlar.

Kızçaaz durêr, şaşa kalıp görülmüşä. O birdän başlêêr toplama nazlı eşil-biyaz çiidem çiçeklerini.

- ➔ Nişannı lafların bulun yakın maanalarını
- ➔ Yazın teksti tefterlerinizä, nişannıkların altlarını çizeräk.
- ➔ İki lafbirleşmelerini (nişannık-adlık), sizin ayırmanıza görä, hallayın.

141. İslää bakın, gözdän geçirin da yazdırın bu resimi.

Yazın teksti tefterlerinizä, nişannıkların altlarını çizerek.

142. Okuyun.

Çalışkan yaamur

Geçenin bir vakıdı,	O-sa yaamur oynaşêr,
Pençereyä kim urdu?	Pençereyi o yıkêr.
O beni uyandırdı,	Sansın isteer erkennä
Bir fasıl bana geldi.	Bizdän tatlı lafı işitmää.

M. Kösä

- ➔ Annadınız mı ne için söz gider bu şiirdä?
- ➔ Angı laf yardım etti tekrarlamama lafı yaamur?
- ➔ Kimi yaamur uyandırdı? Okuyun.

Laflar bän, biz, sän, siz, o, onnar – var aderlik. Aderlik o bir söz payı.

143. Okuyun. Bulun aderlikleri.

1. Mamular yapêr ekmek
Zerä o en ii imek.
2. Baarışêrlar kuzular – onnarı doyursunnar.
3. Çiidem, çiidem, gel bana,
Pek sıcak aucuma.
Bän seni yısıdacam,
Kızkardaşıma verecäm.

M. Kösä

- ➔ Ne göstererlär aderliklär?

Aderliklerin yok kendi maanaları, onnar sölämeerlär şeylerin adlarını, ama sade doorudêrlar onnara.
O – güneş, o kızçaaz, o – çiçek.

144. Okuyun. Belli edin aderlikleri.

1. **Bän** isterim gezeyim da göreyim türlü devletleri. **Biz** kafadarımnan okuduk çok meraklı bir kiyat. 2. **Sän** beenersin hayvan-narı da onun için siz Vaniylän düzdünüz şkolada bir “diri köşecik”. 3. **Benim** var kızkardeşim Oli. **O** dostlarınnan gider muzeyä. **Onnar** beendilär tanışmaa eni insannarlan.

Aderliklär – bän, biz, sän, siz, o, onnar – üz aderlikleri.
1 üz – bän, biz; 2-ci üz- sän, siz; 3-cü üz – o, onnar.
Üz aderliklär kullanılêrlar birlik hem çokluk sayıda.

145. Okuyun. Bulun aderlikleri da belli edin onnarın üzlerini hem sayılarını.

Armut aacı

Bizim başçada çok türlü meyva aacı var. Var orada alma da, erik ta, kirez da, şefteli da hem ayva da. Ama hepsindän pek bän armut aacını beenerim. Bouy onun üüsecik, kıvracık. Yaprakları küçürek, çetin hem yalabık. Lüzgär onnarı fışırdadêr, sansın benim kulaklarıma naşey-sa saklıdan söleer.

Güzün bitkisindä armutlar aaçlarda asılı durêrlar. Hepsi onnar sarı, kâr güneşçää benzeerlär. Bän dattım – bal gibi tatlı, aazında eriyerlär. E sän vardır mı idin armut?

K. Vasiliogluya görä

- ➔ Nesoy meyva aaçları başçada büüyer?
- ➔ Angı aacı avtor taa pek beener?
- ➔ Neçin armut aacını o beener?
- ➔ Aaçta nesoy armutlar büüyer?
- ➔ Bu soruşlara dolu, dooru, yazılı cuvap verin.

Guz

Çiseer güz yaamuru. Aaçlar hem gümelär yıslanmışlar bitki yapracaadan.

Daa sus olmuş. Yaamurdan kurtuluş yok kimseyä.

Bir da pedalanêr näändansaydı yabanı. O bakınêr iki tarafa da çekeder ulumaa. Bezbelli, kendi dostlarını ister çaarmaa. Yabanılar başladılar toplanmaa.

Tezdä bir sürü oldular. Ölä da sürüylän neresaydı gittilər.

Cuvap edin soruşlara:

- Ne yaper güz yaamuru?
- Ne olmuş aaçalrlan hem gümelärlän?
- Yabanı ne yapmış?

Angı laflar yardım ettilär bizä anamaa ne oldu?

Ne göstererlär onnar?

Bulun kalan cümlelerdä da lafları, angıları göstererlär şeylerin işlemini.

Angı söz payıdır onnar?

Neyä deniler işlik?

147. Okuyun. Söläyin, angı söz payını gösterer herbir laf. Yazın onnarı üç direcik.

Açıklık, açıklamaa, açıklı; bal, ballı, ballamaa; yol, yollu, yolla-
maa, şen, şennik, şennenmiş, hasta, hastalık, hastalanmış; tatlı,
tatlılamaa, tatlılık; hamur, hamurlamaa, hamurlu.

- ➔ Nesoy soruşa cüvap ederlär üçüncü direciin lafları?
- ➔ Ne onnar göstererlär?
- ➔ Nicä onnar diişilerlär?
- ➔ Bu direciktän üç laflan düzün birär cümlä.

Örnek: Uşakların anası yollamış onnarı şkolaya.

Cümlenin angı payı olabilerlär taa çok kerä?

148. Okuyun. Açıklayın bu sözlerin maanalarını. Vardır mı siz esaba alaysınız bu oldukları. Deneyin.

İhtyar sözü

1. Kaz durarsaydı bir bacaan üstündä – ayaz olacek.
- 2 Gök gürläärseydi kışın – lüzgerlerä, ama güneş kauşarsaydı bulutların ardına – borana.
3. Eer kırç düştüysedi gecä – ertesi günü kaar yaamayacak.
4. Eer tütün bacadan çıkarsaydı uz yukarı – ayaza

İşlikleri bulun. Onnarın rolunu cümledä bulun. Kurala görä onnarın altlarını çizün

İşliklerin temel forması

Ne o işliklerin temel forması?

İşliklerin temel forması sayılêr o forma, angısından kurulêr onnarın zamannarı, sayıları, üzleri. İşliklerin infinitiv formasından aldiynan afiksleri – **maa** yada – **mää** kalêr o forma, angısı cuvap eder soruşa **ne yap?**

Yaz**maa** – **yaz**, oku**maa** – **oku**, gez**mää** – **gez**, çiz**mää** – **çiz**, sür**mää** – **sür**.

Ne yap? **yaz, oku, gez, çiz, sür, solu.**

İşliklär temel fopmasında var nicä bitsinnär **konsonnan da**: yat, gel, git, kaldır...

vokallan da: i, uyu, kapa, kürü, elä ...

149. Okuyun. Verilmiş işliklerdän düzün onnarın temel formasını, yazıp onnarı iki direcää: konsonnan bitennerä hem vokallan bitennerä.

1. Eer sıcak kuşları sürüylän çekedärseydilär cıvırdaşmaa- havalar yısınacek.
2. Sıyırıcı gördüseydin – karşıla ilkyazı.
3. Lelek geldiseydi – suuklar tezdä bite-ceklär.
4. Sürmak ayı suuksaydı – yıl bereketli olacak.

Örnek: çekedärseydilär – (ne yap?) çeket; cıvırdaşmaa – (ne yap?) cıvırda.

150. Okuyun.

Herkerä insanız

Paalı körpä dostlarım, zamansêêrsınız! Unutmayın, ani yolların üstü dolu türlü transportlan. Kendinä hem başkasına problema yapmamaa deyni, yolu aykırılarken, lääzım pek dikkat hem kuşku olmaa. Svetoforlu yollarda birkerä bilä geçmeyin, onun kırmızı gözü yanarken! Bu ölüm yada sakatlık! Sade sarı gözü yandıynan,

hazırlanın. Ama yolu aykırılın, eşil göz yanarkan. Küülerdä yol-ları aykırılın sade ozamaan, açan göreceniz, ani yok yakında (sol tarafta da, saa tarafta da)gidän transport.

Unutmayın, körpə dostlarım, ani yolun üstündä oynnar da korkunçlu, çünkü var nicä belaya getirsinär sizi. Çalışın yardımcı olmaa küçüklerä hem ihtyarlara yolu aykırlamaa deyni.

Pek yalvaracam sizä, arif dostlarım, ki herkerä hatırlayasınız ihtyarlari: yapın onnara er transportta, beklämeyin sizi kaldırsın-nar; acı fena, karşı laf sölämeyin, kuvedinizä görä yardım edin on-nara.

Hem taa bir teklifim var sizä, paalı dostlarım. Yalvaracam sizä, ki çalışasınız çok vakit bakmamaa adamın üstünä, angısının var bir kusuru, çünkü bununnan siz onu acidacenz. Eer gördüysedi-

niz birisi düştü, yardımınayın ona kalkmaa hem toplamaa daanık şeylerini. Bununnan siz göstereceniz ani siz akıllı hem nazık uşak-sınız.

Unutmayın – biz herkerä insanız!

(Nasaatçı dădu) K. Vasilioglu

aykırılmaa – geçmää neyinsä öbür tarafına
korkunçlu – belalı
yardımcı – yardım etmää
arif – akıllı

Kurulmuş soruşlara verin yazılı cuvap.

- *Neçin tekstin bu takım adı?*
- *Ne lääzım biläysiniz, angı kuralları lääzım tutasınız aklınızda?*
- *Lääzım mı oynamaa yolların üstündä? Neçin?*
- *Kimi sayêrlar akıllı hem nazik insan?*
- *Ne lääzım tutmaa aklımızda?*
- *İşlikleri çizin ikiřär çizgiylän.*

151. Yazın uygun söylemekleri. Bulun onnarda işlikleri. Angı formada, zamanda, sayıda, üzdä onnar bulunêrlar.

1. Bilgi adamın gözünü açêr.
2. Okuyarsan, dostum, çok – köstek bu dünnada yok.
3. Herkerä kuru eni evini hem eski dostunu.
4. Nekadar az adam biler, okadar taa çok lafeder.
5. Haylaz adam taa ölüncä hep hasta yapınêr.
6. Korkutmuş kediyi kaymaklan.
7. Akıllı adam aarêr kusuru kendisindä, ama ahmak olanı – aalemdä.
8. Yoksaydı kimi sevmää, düşmeer eri çiinemää.
9. Daayı, dostum, koruyarsan – saalını koruyacan.

152. Sökün bilmeyceleri. Bulun onların cevaplarını.

Yapraanda ipek böcää
Yapêêr koza bürüncää.
Altında sepedi tut, –
Silkenecek sana...
O kökendä bostanda,
Käämil sulu dat onda.
Her yanarsaydın susuz, –
Aara kan içli...

Yazın bilmeycelerin tekstlerini.

Bulun işlikleri. Sölâyin onların zamannarını, sayılarını, üzlerini.
İşliklerin afikslerini nişanayın.

153. Okuyun. Koyun verilmiş infinitiv formasında işlikleri
üç türlü: temel formasında, geçmiş hem şimdiki
zamannarın üçüncü üzündä.

Kazdırmaa, kaldırtmaa, eşelemää, islamaa, gelmäâ, acılamaa.

Örnek: *sallamaa – salla, salladı, salladêr; ...*

İşliklerin ifinitiv forması

154. Okuyun cümleleri. Bulun işliklerin zamanını, sayılarını.

Eer istäärseydin bilmää – läözım taa çok üürenmää.

Üürenmää utanmaa, bilmemää utan.

Tabiatı korumaa – bu herkezin borcu.

Adam yaşamêêr imää deyni, ama iyer yaşamaa deyni.

Nicä deniler işliin formasına, angısında yok nicä bulmaa onun zamanını, sayısını, üzünü?

İşliklerin başka formalarında gösteriler işlemin zamanı. üzü, sayısı. Ama ifinitiv formasında onnar gösterilmeer.

Vokal garmoniyasına görä ifinitiv forması kurulêr **-maa** yada **-mää** afikslerin yardımınnan, angıları eklenir temel formasına:

yat-maa, gel-mää, üüren-mää, oku-maa, bas-maa...

155. Yazın teksti, işliklerin yanında parantezaların içindä koyarak onnarı ifinitiv formsında.

Padişaa can sıkılmasından bütün padişaalıına bildirmiş, ani toplêêr serayına hepsini yalancıları. Yarım padişaalı adanmış ona, angısı annadacak ölä bir yalan, ani padişaa da yalan sayacak. Ama annadılmış yalanı padişaa aslı bularsa, ozaman yalancı kırk kamçı sırtına kabledecek.

156. Okuyun teksti, koyarak parantezaların içindän işlikleri läözımını formada

Şkola bizi topladı

(bir parça)

Sıkıca şturvaldan sän (tutunmaa)

Büük bilgi denizin içindä!

Ko (esmää) lüzgärlär bezinä

O uzak, meraklı yolunda!
Hem senin zorunda, kardaşım,
Dostların (olmaa) yanında!

K. Vasilioglu

Yazın teksti tefterlerinizä.

157. İlerledin yazıyı.

Kuşlar severlär (*ne yapmaa?*) uçmaa, atlamaa, ikanmaa, ...
İnsannar isteerlär (*ne yapmaa?*) üürenmää, gezmää, ...
Çiçeklär isteerlär (*ne yapmaa?*) sulanmaa, büümää, ...
Balıklar beenerlär (*ne yapmaa?*) uçmaa, gitmää, ...

- ⇒ Angı formada bulunêrlar bu işliklär?
- ⇒ Angı soruşlara cuvap ederlär?

İşliklar infinitiv formasında cuvap ederlär soruşa
ne yapmaa?:
seslemää, kaçmaa, vermää, sürümää, kazımaa,
toplamaa, almaa, getirmää.

158. Okuyun. Yazın tefterlerinizä, işlikleri çizeräk.

Bu gecä ne **olmuş** –
Genä kaar tä **konmuş!**
Ama da ne gözäl –
Pamucaan pek **benzär.**
Herersi tertipli,
Sansın bez döşeli,
Sakınasın **basmaa,**
Bu kaarı **kirletmää.**

M. Kösä

Aazdan koyun işlikleri ifinitiv formasına. Fikirleyin bölä:
(*ne yaptım?*) *oldum* – (*ne yapmaa?*) *olmaa.*

İşliin inkärlik forması

159. Okuyun. Koyun işliklerä soruş?

Ne gösterelär onnar?

Hiç utanma üürenmä, çalış taa çokça bilmää.

Atılma dilindän, halkım!

Akıllı duşmandan korkma, ahmak dostundan sakın.

Annatma, ne okudun, annat, ne annadın. Ekmää ertesi gününä brak, ama işi brakma.

Aalemä kuyu kazma – kendin düşärsin orayı.

- İşliin angı formasında bulunêrlar bu işliklär?
- Koyun işliklerä urguları. Angı kısım onnar düşeerlär?

İşliklerin inkärlik forması inkär eder işlemin oluşunu, cuvap ederlär soruşa **ne yapmamaa?**:

kaçmamaa, gelmemää, atlamamaa, alatlamamaa, inanmamaa.

İşliin inkärlik formasında mutlak kullanêrlar afiksleri **-ma, -mä.**

İnkärlik formasında urgu taa çok kerä bitki kısımdan at-lêr lafın ilk kısmına, afikstän geçer lafın kökünä:

almaa → almamaa, kaçmaa → kaçmamaa;

düşmä → düşmemää, sürtmä → sürtmemää.

160. Okuyun teksti, aazdan diıştirin işliklerin tamannık formasından inkärlik formasına.

Güzün

Güz artık geler,

Sendi çiçeklär.

Darsıcak bakêr

Pek eşilliklär.

Sarardı çoktan bizdä
Çayırda otlar.
Salt eşil durêrlar
Kırda güzlüklär.

Bulutlar örttü gökü,
Güneşçik yısıtmêêr.
Kendni lüzgär dürdü,
Hep çıvginnadêr.

Bulanık sellär
Dereyâ kaçtı.
Yok göktä seslär –
Turnalar uçtu.

A. Pleşçeev. Çevirdi K. Vasilioglu

- ➔ Uydurun bu iki avtorun şiirlerini.
- ➔ Bulun şiirdä o renkleri, angıları göstererlär güzü.
- ➔ Ta nelär olêr güzün?

Yazın tekstin bir parçasını. İşlikleri ayırın geçireräk onnarı tamannık formadan inkärlik formaya.

Örnek: *geler – gelmeer, sendi – senmedi, ...*

İşliklerin zamannara görä diişilmesi

161. Okuyun söleyişleri. Bulun işlikleri. Koyun onnara soruş. Angı zamanda bulunêrlar işliklär

1. Erä bakêr, ama can yakêr.
2. Pat üstüündä yatarkan tarla sürülmöz.
3. Korkutma canavarı koyun derisinnän.
4. Kim yazın gölgedä yatarmış, o kışın aaç gezärmış.
5. Almanın iisini domuz iyärmış.

Yazın söleyişleri tefterlerinizä aklınızda tuttuuna görä.
Kurun üç cümlä işliklärän şindiki zamanda hem geçmiş zamanda.

İşliklär diişerlär zamannara görä. Onnarın var üç temel zamanı: mutlak geçmiş, şindiki hem mutlak gelecek.

Onnar cuvap ederlär soruşlara:

mutlak geçmiş zaman – ne yaptı? okudu, aldı, ...

şindiki zaman – ne yapêr? okuyer, alêr, ...

mutlak gelecek zaman – ne yapacak? okuyacak, alacak, ...

162. Okuyun, koyarak kolverilmiş uygun işlikleri.

Zaatlı Andreyi küçükkenä, bobası ... o olsun ii, ... kimseycää fenalık, çalmasın, ... ilinnetmää insannarın yaşamasını.

Zaatlı, büüdüyän, ... bobasının ii üüretmesini da ... tamaa, haseet, ikiüzlü hem aldadıcı. "... kendimä varlık, da sora çekede-cäm iilik yapmaa" – düşünmüş o da çeketmiş dooruluksuzluk tamaa toplamaa varlık.

Kontrolcu laflar: üüredärmış, yapmasın, yardım etsin, brakmış, olmuş, Toplayım.

Yazın teksti. İşliklerin üstüündä yazın angı zamanda onnar durêrlar.

163. Verilmiş işlikleri: *yat, getir, kaldır, yol, aara, uyu, çalış* koyun üç zamanda da yazın. Üç işliklän duzun birär cümlä.

Geç. z.
kurtardı

şind. z.
kurtarêr

gel. z.
kurtaracak

İşliklerin mutlak geçmiş zamanı

164. Okuyun. Bellili işliklerin kullannılmasını esaba alın. Angı zamanda onnar bulunêrlar?

Goguş sokakta kaçındı, hızlı girdi aula da taa uzaktan baardı:

– Ma-mu-u, bän acıktım, ma. Koyana da iyeim.

Patlacan mancası kotlonda artık pişardı, gözäl kokardı. Ama mamusu taa naşey sa yapardı ateşliin yanında.

– Nasıl koyayım sana, çocuum, acan hepsi taa toplanmadı, cuvap etti mamusu da baktı işinä.

N. Baboglu

➔ Angı afikslär göstererlär mutlak geçmiş zamanı?

➔ Nicä diişilerlär işliklär mutlak geçmiş zamanda?

**İşliklər mutlak keçmiş zamanda diişilerlər sayılara
hem üzlerä görä:**

Birlik sayısı				
1. bän	at- tı-m	koy- du-m	gör- dü-m,	ver- di-m
2. sän	at- tı-n	koy- du-n	gör- dü-n,	ver- di-n
3. o	at- tı	koy- du	gör- dü,	ver- di
Çokluk sayısı				
1. biz	at- tı-k	koy- du-k	gör- dü-k,	ver- di-k
2. siz	at- tı-nız	koy- du-nuz	gör- dü-nüz,	ver- di-niz
3. on- nar	at- tı-lar	koy- du-lar	gör- dü-lär,	ver- di-lär

Çokluk saysında 3-cü üzün afiksi **-lar, -lär** var nicä kullanılısın, ama var nicä kullanılmasında.
Ürenicilər okuyerlar meraklı kiyadı. Ürenicilər okuyer meraklı kiyadı.
Cümlelerin ikisi dä dooru.

165. Verilimiş işlikleri diıştirin sayılara hem üzlerä görä. Afikslerin dooru yazılmasına kontrol yapın. (Bakın tablişaya)

Durgun, düz, getir, geç, baar, ver, kırk, git, düz.
iki-üş laflan düzün birär cümlä.

166. Sıralarda bulun zeedä işlikleri.

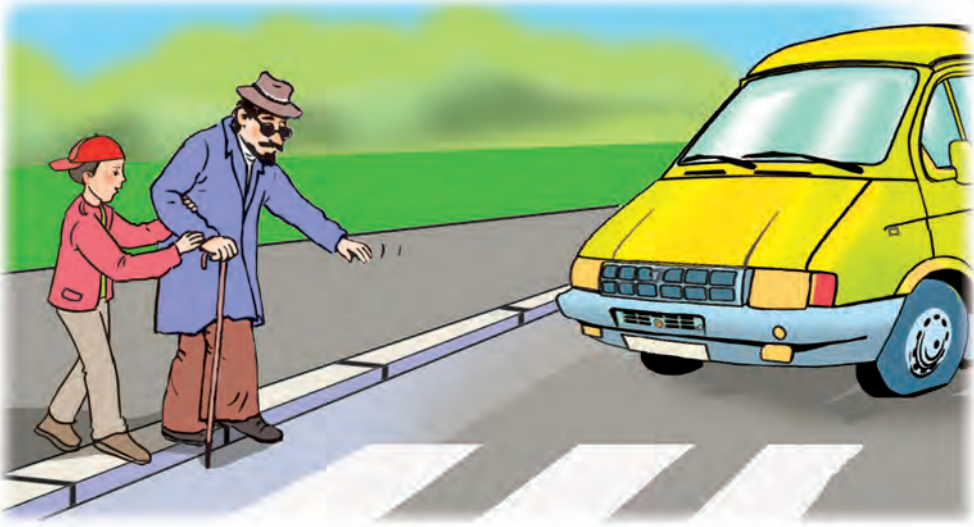
1. Görer, kaçêr, gider, oynêêr, gelmiş, üürener.
2. Aldı, uyudu, gezindi, aşlêr, oynadı.
3. Yazacak, gelecek, verecek, kaçêr, pinecek.
4. Dönärmişlär, kaçarmışlar, düzdü, okuyarmışlar, yapaceklar, geldilär.

Yazın işlikleri(zeedä lafları yazmayın). Söläyin işliklerin zamannrını, sayısını, üzünü.

Zeedä işliklärän düzün birär cümlä, koyup onnarı mutlak keçmiş zamana.

İşliklerin şindiki zamanı

167. Okuyun.

Kör da görer

Dönärmiş Tanku şkoladan evä. **Görer** – **gider** sokakça bir kör adam, sopacınnan yolu yoklayarak. Çatıraa etiştiiyän **durgunêr**. Sansın **seslener**. “Bu o **bekleer** yol boşansın”, – düşünmüş Tanku. Yaklaşmış adama da demiş:

– Bän Canabinizi yolun ötäyanına geçirecäm.

Kör olan uzatmış elini Tankuya, da onnar aykırlamışlar yolun öbür tarafına. Ozaman kör demiş:

– Görerim, ii ürekli çocuksun sän.

– Görersin mi? – şaşmış Tanku.

– Bunu kör da görer, – gülümsemiş adam.

V. Oseeva, çevirdi K. Vasilioglu

Belli edilmiş laflara koyun soruş.

Nezaman olêrlar bu işlär?

Yazın işlikleri, çıkarıp onnarı tekstän. Koyun onnardan soruş, da yazın onnarı.

Angı zamanda bulunêrlar işliklär?

Örnek: görer – ne yapêr?

Şindiki zamanda işliklär cuvap ederlär soruşa **ne yapêr?, ne olêr?:**

atêr, bakêr; gider, geler; okuyêr, soluyêr; kaziyêr kaşiyêr.

➤ Ne görmüş Tanku yolda gideräk?

➤ Dooru mu o götürmüş kendini?

➤ Nicä siz annêrsınız bu lafları "Bunu kör da görer"? Açıklayın.

Yazın, işliklerin afikslerini nişannayarak.

168. Okuyun.

Musaafirliktä hem evdä

Gelmiş Sandi Dimuya musaafirlää. Ayaklarını, girecääzaman, kapunun önündä silmiş, hayatta ayak kaplarını çıkarmış, yaamurluunu askıya asmış, saçlarını, bakıp aynaya, taramış. Dimunun malisinä demiş: "Zaman hayır olsun, babu!" Da bundan sora geçmiş Sandinin köşesinä oyuncaklarla oynamaa.

– Tä, Dimu, üren Sandidän, nicä kendini **götürmää** hem kullanmaa, – **demiş** babu.

Oynamışlar uşaklar, nekadar oynamışlar oyuncaklarla, da **istemişlär** şindi Sandilerä **gitmää**.

Girmişlär hayada. Sandi bir emenisini saa tarafa fırlatmış, öbürünü – sol tarafa. Yaamurluunu bir köşeyä atmış. Ondan sora:

– Mali, – baarmış, – bänim Dimuylan! As benim yaamurluumu askıya.

K. Vasilioglu

- ➔ Nicä siz götürersiniz kendinizi evä girdiynän dışardan?
- ➔ Nereyi gelmiş Sandi?li mi o yapmış musaafirliktä?
- ➔ E açan gelmiş evä?
- ➔ Sizin aranızda biri bölä yapêr mı? Annadın nicä läüzim olsun?

Bulun işlikleri. Annadın onnarın formalarını, zamannarını. Belliedili işlikleri koyun şindiki zamana. Yazın onnarı örnää görä:

Baarmış – baarêr, nişannayın şindiki zamanın afikslerini.

169. Okuyun. Annadın onun içindeliini. Koyun tekstin adını.

Bulun onun öz fikirini

Bucakta pek aaz su var. Yazın ortasında başçaları yıslamakta, hem gün yangınnıından göllär heptän küçüldülär. İçmää su da git-gidä aazalêr. Tä neçin bitki vakıtlar gagauzlar genä çekettlär sızıntı-pınar düzmää, evelki adeti diriltmää. Evel herbir çorbacı savaşarmış bu aydın dünneydä brakmaa bir pınar hayır için. Bolay insan ansın onun adını, bilsinnär, ani o vardı bu dünneydä.

Biz büün lääzım, nicä kendi gözlerimizi, koruyalım hepsi pınarları. Sıbitmamaa bişey içlerinä. Onnar her zaman lääzım ol-sunnar kapaklı.

T. Marinoglu.

- *Nekadar su var Bucakta?*
- *Ne sölenir içmää su için?*
- *Ne çekertilär yapmaa gagaular bitki vakıtta? Neçin?*

Ayrın işlikleri, çizgi aşırı yazın onnarı, koyup mutlak geçmiş zamana birinci üzdä, birlik hem çokluk sayıda.

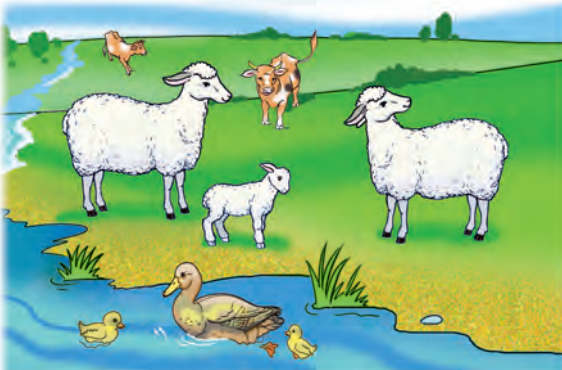
Örnek: *var – vardım, vardık;*
küçüldülär – küçüldüm, küçüldük

170. Okuyun.

Büük kısmet

Pek bekleerim bän yazı,
Çünkü dilim da nazlı.
Havalar olsun güneş,
Gecedä yakmaa ateş...
Daalarda kuşlar çalsın,
Maavi gök açık olsun.
Milletlär dünnemizdä
Yaşasın, nicä aylä.
Tarlada yaasın yaamur,
Teknelär dolsun hamur.

Kırda büüsün bereket,
Sergendä olsun pesmet.
Üzüm baada kararsın,
Fiçılar şarap dolsun.
Çayırdä olsun otçaaz,
Aullar dolsun kuşçaaz.
İneklär sürülensin,
Koyunnar saalma gelsin.
Kuzular gözäl sesinnän
Üreми şennendirsin.

Açan tarlada yaamur.
Hem teknä dolu hamur...
Açan aulda hayvan,
Karıklar dolu suvan...

Açan içerdä saalık
Dünnedä hem usluluk,
Sergendä taazä pesmet –
Taa büyük diil läüzım kısmet!

K. Vasilioglu

Şiiri okuyun demekli.

- ➔ Neyä deniler kısmet?
- ➔ Ko ne olsun daalarda, tarlada, sergendä? Neçin?
- ➔ Nicä annêêrsınız sıracıkları: "Milletlär dünnemizdä yaşasın, nicä aylä."
- ➔ Ne läüzım deyni kısmet olsun?

Bulun işlikleri. Söläyin onnarın zamannarını, sayılarını, üzlerini. Belliedilmiş parçayı yazın aklınızda tuttuuna görä. İşliklerin altlarını çiziniz iki çizgiylän.

🌸 İşliklerin mutlak gelecek zamanı 🌸

171. Okuyun verilmiş teksti.

Dädu babudan kurtulacak, kalacak büyük zenginniklän. Kızını everecek tezdä, bir käämil hem şeremet güvää bulacak ona. Şindi horozlar öteceklär aulların üstündä, armanda, her tarafta. Şindi dädu da çorbacı ollacak kendi evindä. Sade bir kusur, ani kalacak kambur, zerä babu çok kerä onu maşaylan arkasını kaşıyardı, gi-dip baksın, darılar oldular mı osa olmadılar mı.

- ➔ *Bulun işlikleri. Ne göstererlä onnar?*
- ➔ *Olmuş mu işlemelär, osa olaceklar mı?*

**Kouyun işliklerä soruş.
Yazın teksti, çizeräk işliklerin altlarını.**

Zamana, angısında işlem mutlak olacek yada taman-nanacek, **mutlak gelecek zaman deniler: alacam (mutlak), gelecek (mutlak) verecän (mutlak)**. Mutlak gelecek zamanda işliklär cuvap ederlär soruşlara **ne yapacam?, ne yapacan?, ne yapacek? ne yapacez?, ne yapaceniz? ne yapaceklar?: alacam, sesleyecäm. alacan, sesleyecän, alacek, sesleyecek.**

Mutlak gelecek zaman kurulêr **-acek (-yacek); -ecek, (-yecek)** afikslerin yardımınan.

172. Okuyun teksti.

Kiyat - bizim dostumuz

Kiyat – bilgi sızıntısı. Bunu artık hepsicii läüzim annasın. Büük zenginniklär açêr kiyat bizim önümüzde. Kiyat annadêr bizä, nicä çiftçilär büüderlär ekmek, ustalar kaldırêrlar kasabaları, nicä üü-renmişlär raketaları doorudêrlar dünnä yapısının dibinä.

Vardır mı, körpä dostlarım, düşündünüz, kaç kişi hem neka-dar vakıt düünerlär, bir şkola kiyadını yazınca?

Eer herbir şkolacı koruyarsaydı kendi kiyatlarını, onnarı ola-cek kolayı kulan-nsinnar taa başkaları da.

Koruyun kiyatlarınızı! Okuyun onnarı hem sevin! Sade onnar açaceklar sizin gözlerinizi, çıkaraceklar sizi geniş hem aydın yaşa-mak yoluna!

K. Vasilioglu

- Neyä deerlär bilgi sızıntısı? Neçin?
- Neçin läüzim korumaa kiyatları?
- Var mı nicä kiyat "açşın adamın gözlerini"? İnandırın.
- Yazın, mutlak gelecek zamanında bulunan işliklerin altlarını çiziz.

İşliklär mutlak gelecek zamanda, diişilärkän pay olêrlar iki bölümä:

konsonnan bitennerä hem vokallan bitennerä:

konsonnan bitennär: kaç, sat, gel, ver git, al, koy;

vokallan bitennär: i, oku, baala, aala, seslä, taş, kazı.

ALIN ESABA! kaç bölüme pay olêrlar işliklär mutlak gelecek zamanda?

173. Okuyun işlikleri. Yazın ayırı konsonnan bitän işlikleri hem vokallan bitän işlikleri, koyarak onnarı gelecek zamanda.

Örnek: *Gelmää – gel, gelecek; okumaa – oku, okuyacak.*

Kürümää, kaçmaa, imää, buuma, buulmaa, üüsürmää, kabartmaa, kaçırmaa, geçirmää, kurutmaa, düşünmää, beenmää.

Konsonnan bitän işliklerin diişilmesi

Birlik sayısı				
1.	an- aca-m	dur- aca-m	ver- ecä-m	gül- ecä-m
2.	an- aca-n	dur- aca-n	ver- ecä-n	gül- ecä-n
3.	an- acek	dur- acek	ver- ecek	gül- ecek
Çokluk sayısı				
1.	an- ace-z	dur- ace-z	ver- ece-z	gül- ece-z
2.	an- ace-niz	dur- ace-niz	ver- ece-niz	gül- ece-niz
3.	an- acek(-lar)	dur- acek(-lar)	ver- ecek(-lär)	gül- ecek(-lär)

174. Okuyun verilmiş işlikleri. Diıştirin onnarı mutlak gelecek zamanın birlik hem çokluk sayısında.

Vermää, kaçmaa, gelmää.

Yazın işlikleri afikslerini nişannayarak.

Örnek: *getir-ecä- m*

Üç işliklän mutlak gelecek zamanda düzün birär cümlä.

175. Diŕstirin sayılara görä mutlak gelecek zamanda iŖlikleri:

Çizmää, ekmää, sölemää, gitmää

Yazın tefterlerinizdä, afıksleri niŖannayarak.

Vokallan bitän iŖliklerin diŖilmesi

 Birlik sayısı (elä, istä, koru, kazı, i)					
1.	ele- yecä-m	iste- yecä-m	koru- yaca-m	kazı- yaca-m	i- yecä-m
2.	ele- yecä-n	iste- yecä-n	koru- yaca-n	kazı- yaca-n	i- yecä-n
3.	ele- yece-k	iste- yece-k	koru- yace-k	kazı- yace-k	i- yece-k
Çokluk sayısı					
1.	ele- yece-z	iste- yece-z	koru- yace-z	kazı- yace-z	i- yece-z
2.	ele- yece- -niz	iste- yece-niz	koru- yace-niz	kazı- yace-niz	i- yece-niz
3.	ele- yece- k(-lär)	iste- yece- k(-lär)	koru- yace- k(-lar)	kazı- yace- k(-lar)	i- yece- k(-lär)

176. Diŕstirin sayılara görä mutlak gelecek zanada iŖlikleri

Benzä, uyu, yaşa, sepelä

Yazın tefterlerinizdä, afıksleri niŖannayarak.

ESABA ALIN, ani mutlak gelecek zamanda iki bölümdän dä işliklär üçüncü üzdä çolkuk sayı da var nicä kullanılsınar -lar, -lär afiksleri, var nicä kullanmasınarda. İki türlü da olacek dooru.

177. Okuyun teksti. Açıklayın içindeliini.

Eşillik günü

Mışa hem Dimu dördüncü klasta üürenärdilər. Paskellä yortularına yakın havalar başladıydılar sıcak olmaa. Bir cumaa günü üürediciyka sımardıladı uşaklara yaarina, cumaa ertesinä, şkolaya çantasız gelsinnär. Alsınar, kimdä var, birär bel, kazma, kazan.

– Năbacez yaarina şkolada? – sordu bir kızçaaaz.

– Şkolanın aulunda hem yakın meydanda fidan dikecez, – dedi üürediciyka.

– Çocuklar kuyu kazaceklar, kızçaaazlar da, su taşıyıp, sulayaceklar eni dikilmiş fidancıkları taa ii tutulsınar deyni. Yaarina hepsi şkolacılar kem küülülär da yapaceklar bir “Eşillik günü” – bu sayılêr, ki hepsi çıkaceklar fidan hem türlü başka eşilliklär dikmää. Küüyümüzün içi hem dolayı lääzım eşil olsun, gözellensin. Nekadar taa çok dolayımızda eşillik olacek, okadar taa ii saalımız olacek.

N. Baboglu

- *Ne sımardıladı üürediciyka uşaklara bir cumaa günü?*
- *Ne yapaceymışlar uşaklar şkolada cumaa ertesini günü?*
- *Nicä deerlär bölä günä?*
- *Siz vardır mı pay aldınız bölä sırada?*

Yazın. Açıklayın işliklerin zamannarını, altlarını çiziniz.

Sayıllıklar

178. Okuyun. Esaba alın bellili lafları.

Ne onnar göstererlər?

1. Dörtlän beş olêr dokuz.
Vardı bizdä bir domuz.
Aldık taa sekiz potmar.
Şindi kaç oldu onnar?

T. Marinoglu

2. Dörtlän dört olêr sekiz.
Aaçlarda büüyer ceviz.
Dörtlän beş olêr dokuz.
Eşektä var kaç buynuz?

T. Zanet

3. Kati üürener dördüncü klasta.

Bu cümlelerdä laflar: *Dört, beş, dokuz, sekiz, dördüncü* göstererlər şeylerin sayısını yada sıralını.

Şeylerin sayısını yada sıralını gösterän laflara deniler sayıllık.

Sayıllıklar cuvap ederlər soruşlara kaç?, nekadar?, kaçınıcı?

Örnek: *on, iki, edi, altınıcı*

179. Bulun sayıllıkları. Koyun soruş onnara.

Edi altıdan taa çoktur. Şindi saat oniki. Bibliotekadan aldım iki pek maraklı kiyat. İkinci adam uz ileri gitti. Beş uşak getirdilər üürediciyâ çiçek.

⇒ Ne gösterer sayıllık *edi*?

⇒ Ne gösterer sayıllık *ikinci*?

Sayıllıklar *edi, altı, on* göstererlər şeylerin sayısını, onnara deniler *sayı* sayıllıkları.

Sayıllıklar *ikinci, beşinci, dördüncü* göstererlər şeylerin *sıralını*, onnara deniler *sıra* sayıllıkları.

180. Sayılıklarlan:

iki, beş, sekiz, irminci, dokuzuncu, birinci, altı, onsekiz, dört, beş.

düzün birär cümlä.

Sayılıkların üstündä yazın onnarın soylarını.

Sayılıkları yazın dooru:

1 <i>bir</i>	7 <i>edi</i>	12 <i>oniki</i>	18 <i>onsekiz</i>
2 <i>iki</i>	8 <i>sekiz</i>	13 <i>onüç</i>	19 <i>ondokuz</i>
3 <i>üç</i>	9 <i>dokuz</i>	14 <i>ondört</i>	20 <i>irmi</i>
4 <i>dört</i>	10 <i>on</i>	15 <i>onbeş</i>	21 <i>irmi bir</i>
5 <i>beş</i>	11 <i>onbir</i>	16 <i>onaltı</i>	22 <i>irmi iki</i>
6 <i>altı</i>		17 <i>onedi</i>	

Ardlafar

181. Teksti dikkat okuyun. Bellili lafların kullanmasını, onnarın erlerini cümledä esaba alın.

Bütün afta biz bulunduk gölün **boyunda**. Bir günün **içindä** uşaklar hepsicii tanıştılar. Kuşlar saklanmıştılar yaprakların **ardına**. Kosti cüvap edärdi taftanın **yanında**. Lelek yapmıştı yuvasını bacanın üstündä. Kızlar oynayardılar tokadın **önündä**. Hamurlan teknä durardı patın **üstündä**.

- ➔ Ne göstererlär bizä bu laflar?
- ➔ Ne yardım ederlär onnar bizä sözü müzdä?

Laflara, angıları sözü müzdä yardım nêêrlar taa derindän annamaa oluşları, onnarın zamanını, erini, sebebini h. b., deniler **ardlafar**:
pazara kadar, yazdan sora, evin üstündä, aacın altında, pınarın yanında, avşamdan, pazaradan, güzädän.

182. Teksti okuyun. Ardlafları bulup, onların atllarını çızın.

Eni yıla karşı (bir parça)

Eni yıla kadar kaldıydı iki saat, açan Todi uyukladıydı. Bir dâ düşündä onun önündä peydalandı bir geniş üüsek em – eşil daa. Burada büüyärdi gözäl-gözäl çam aaçları. Dayın boyunda gezinärdi bir yabanı. O bekläärdi kimi sa. Tezliyä Todinin aklısı-na geldi, ani var nicä olsun, şu canavar beklesin Ayaz Däduyu da kapsın ondan uşakların baaşışlarını.

T. Marinogluya görä

➔ Ne için biz kullanêrız ardlafları?

Dooru kullanın ardlafları

Ardlaflar: için, kadar, görä, karşı, başka, sora, beeri, üst, alt, ön, ard, yan, orta, iç, dış, karşı, baş, boy h. b. yazılêrlar **başka laflarlan ayırı:**

uşaklar için, kapunun önündä, masanın üstündä, bana karşı...

Ama ardlaflar **-lan, -län, -dan, -dän, -tan, -tän, -nan, -nän** laflarlan yazılêrlar birerdä: **Suylan, gelinnän, uşaklan, bizädän...**

183. Okuyun. Ardları dooru yazın.

I. 1. Kuruy(lan) bilä yaş ta yanarmış. 2. Pat (üstündä) yatarkan tarla sürülmäz. 3. At(tan) indi – eşää pindi. 4. Vatanım(dan) gözäl er dünedä hiç yoktur. 5. Vatan herkerä dooru, duşman(dan) onu kooru. 6. Vatanda taa ii fukara olmaa, (neka-dar)yabancılıkta zengin. 7. Ekmek iş(tän) sora – bal(dan) da tatlı. 8. Küçük(tän) zanaat aara, (sora)dalacan bala.

II. Dikkat okuyun bilmeyceyi, bulup onun cuvabını. Belli edin ardlafları.

Ev üstündä oturêr,
Kışın pekçä kararêr.

Yazın, korumak için,
Onun üstü kapanêr.

TEKRAR

Donka Ielüm

Biz, uşaklar, ilkyazı beeklärdik taa tez gelsin, havalar yısınsın deyni da çikalım içerlerimizdän dışarda oynamaa, iplän atlamaa, beşka, top oynamaa, doyunca kaçınmaa, güneşä sevinmää...

Ama benim Donka Ielüm ilkyazı çok sevärdi onun çiçekleri için. Taa erdä kaar yatırkan, azbuçuk güneş şılasın, o bir komuşu kızlan – Paşıylän çıkardılar küüyümüzün kenarında çayıra da getirärdilär ilkinke çiidem çiçeklerini. Biz da, taa küçüklär, başladıydık annamaa, angı çiçeklär nezaman açêlar, nasıl gözäl kokêlar...

Çiidemnerin açması bitär- bitmüz, Ielüm başlayardı getirmää kırdan, çayırdan maavi gözçeezli menevşa çiçeklerini, taa sora inci çiçeklerini – bunnardı kırdan koparıлма çiçeklär. Ama onnarın ardına bizim başçamızda aulda açardı laalelär, negris çiçe-

cikleri, ergivannar, zambaklar. Hem sora taa bütün yaz açardılar geçmâz karanfillär. Evdeki çiçecikleri biz lelümnan ikimiz bakıp sulardık. Sora güzün, angıları sevmäädilär suukları, kazıp, maa-zaya saklardık – donmasınnar deyni. Ama ilkyazın genä erlerinä başçacımıza dikärdik.

Lelümun çiçek sevgisi bana da ulaştıydı da onunnan barabar taa çok çiçeklär için lafedärdik, çiçecikleri bakıp, kazıp, sulayıp, onnara sevinärdik.

Ama çiçeklär en çok sevgili ilkyazın. Yazın ortasında kurak ha-valarda çiçeciklerin çoyu senmää başlêrlar. Ozaman kalêr oyanda-buyanda birär kokar süüt açık çiçeciklerinnän. Onun çiçecikleri küçücük, sarı, ama ya yaklaş o kokar süüdün yanına da seni o gözäl koku sansın sarfoş eder... Kuannar da süüdü doz-dolay sarmışlar...

Çiçeklär naturanın baaşışları insannara.
Seviniz siz da çiçecikleri!

N. Baboglu

incä – конвалія (укр.); ландыш (рус.)
nargiz – нарцис (укр.); нарцис (рус.)
çiidem – підсніжник (укр.), подснежник (рус.)
menevşä – фіалка (укр.); фиалка (рус.)
karanfil – гвоздика (укр.); гвоздика (рус.)
laalä – тюльпан (укр.); тюльпан (рус.)
ergivan, liläka – бузок (укр.); сирень (рус.)

- Ne için annadılêr bu yaratmada?
- Kim büüdärmış çiçekleri?
- Sıralayın çiçekleri, angıları bu yaratmada gösteriler.
- Başka bir başlık koyun bu yaratmaya.
- Annadın sizin evdeki çiçekleriniz için.

İlk hem ikinci abzaştan ayırın adlıkları bölüp onnarı iki paya: kim?, hem ne? soruşa cuvap edännäri.

Çiçekli kırdā

...Bän çöktüm otluk içinä, da sansın daldım bir büülü hobana, neredä serincäydi, herbir taraftan da gelärdi kafamı semeleyän kokular. Hepsindän pek duyulardı pelin kokusu: pelin bulundu fit yanımda. Gözäl bu ot. Alaca kesili gümüş yapracıkları yapêlar onun boyunu donaklı hem şenni. Pelin kokusu nicä yaşamak: acı, ama gelir çekäsin onu içinä bitkisiz. Bu kaavi kokudan kayinêr kafan, taaze-lener düşünmeklerin.

Pelindän bir tarafa esap aldım laylakuçkayı. Onun kaar gibi biyz çiçecii durêr nicä duak gelinin başında. Nicä gençkenä, elim birdän uzandı onun biyaz yapracıklarına, denemää umutlarımı. Ama pelin kokusu Sansin çekti elimi geeri.

Tä gözüm ilişti gengereyâ, ani büüyärdi hendeciin boyunda. Tikenni onun yaprakları, ama kaba lüläka çiçää olêr pek sevgili Dragayka yortusunda. Bu yortuya karşı gençlär kırkêlar gengerä çiçään uçcaazını. Yataceykan koyêlar onun başı ucuna, neetleyip bir kısmet. Yatêlar uyumaa bir büük umutlan, ani bu gecedä o kırkık uçcaaz büüyecek enidän, da gösterecek, ani kısmet yakında.

Tä ansızdan gözäl donaklı kelebecik kanatçıınnan suvzladı yanaamı, da hızlı uçup, kondu pam-pak pamucaa, ani sararardı sol tarafta. Onda çok oyalanmadı, da atladı ballaban susay çiçe-enä. Bu ilin kanatlı kelebecik sansın gezdirärdi bir şenni haber çiçektän çiçää, ottan ota. Te o braktı susayı sallanarak, da uçtu ileri dooru.

Dolayı yok nasıl doymaa siiretmää. Tä payak germiş görünär-görünmüz tanteli gengeredän palamidaya. Heptä taa sa-vaşêr ony düzmää. Koyu eşil tikenni palamidaya sa sarılmış bir sarmaşık, da donaklamış onu biyaz, küçücük fınıya benzeyän, çiçeciklerinnän. Hepsi burada biri-birinnän uygun, raatlı, biri-birinä läázımnı.

M. Mercanka

hob hoban – дощова (тала) вода (укр.); дождевая (талая) вода (рус.) ozerko,
laylakuşka – ромашка польова (укр.); ромашка полевая (рус.)

- Vardır mı siz siirettiniz çiçekli kırı?
- Bulun tekstin payını, neredä gösteriler gagauz halk yortusu?
- Annadın onun nişannarını.
- Läázımnı mı kırdı bu hepsicii otlar?

Bitki abzağı yazın aklınızda tuttuunuza görä.

KLASTAN DIŞARI OKUMAK İÇİN

Aazdan halk yaratmalar

Masallar, söleyiŐlär, bilmeycelär, halk türküleri hem manilär açıklêêrlar dedelerimizin arifliini, onnarın yaşamasını hem kulturasını. Onnar – halkın ariflik sızıntısı.

K. Vasilioglu

■ SöleyiŐlär

1. Kangurunun da kesesi büyük, ama parası yok.
2. Sancı da boşlêêr, ama inat susmêêr.
3. Kim aalemi aaladêr, kendisi da gülmöz.
4. Akmêêr pek, ama damnêêr.
5. Attan indi – eŐää pindi.
6. Kuruylan bilä yaş ta yanarmış.
7. Bin kerä ver, bir kerä vermä – genä fenaysın.
8. Köpek suya düşmeyincä, üzmää üürenämääzmiŐ.
9. ÜŐenän örümää, doyamaazmiŐ kaçmaa.
10. Kimsey kabaatsız düümöz.
11. Fena köpek sürüyü bekläärmıŐ.
12. Ver, amuca, tekerlää da kendin sürüt dingili.

N. Baboglu

kanguru – кенгуру (укр.); кенгуру (рус.)

■ Bilmeycelär

1. Açan bizä dostum geler, Evin üstündä yaşêêr. Kurbaaları dederä, Nicä sızırma yudêr.	2. Bän durêrim – o durêr. Bän giderim – o gider. Onun önündä kaçêrim – Ardıma benim kaçêri.
(lelek)	(gölge)

3. Adamın var dört oolu:
Hepsiakıllı, boylu.
Arada salt bir küçük
Hem adı onun "gücük".

Hepsindä üçär uşak:
Biri – suuk, biri – sıcak.
Onnarda dördär bacak.
Bacakta – edi parmak.
(Bir yıl, yılın zamanarı, aylar, aftalar)

4. Biri-birini aarêêr,
Biri-birindän korkêr.
Sade etişsin biri –
Öbürü ondan-kaçêr.
(gecä, gündüz)

7. Başlaa onu baaladım,
Bitirincä – aaladım.
Gözäl onu kıvradıp,
liyä hızlıca sardım.
(yapaa, iplik, rökä)

5. Biz bir derecik tuttuk,
Onu evä dooruttuk.
Şindi hergün içerdä
Yıkanêrız diredä.
(su kanalı)

8. Bir dä ev hiç yok bensiz,
Bensiz saabı – kâr elsiz.
İçersi temiz, ya bak:
Neredän geçtim – pam-pak.
(südüns)

6. Burnusunnan kokalêr
Erleri, kilimneri...
Toz kaçamêêr hiç ondan,
Saklanamêêr bireri.
(elektrik südürgeşi, tozuyudan)

9. Başımda ateş yanêr,
Güüdäm eriyer heptän.
Faydalı olmaa deyni,
Kullan salt gecä beni.
(ınu)

10. Beş kardaş var izmetçi:
Sade birisi lafçı.
İkisi – gözledici,
İkisi – sesleyici.
(dil, gözler, kulaklar)

K. Vasilioglu

■ Masallar

Yoluk tauk

Gagauz halk masalı

Bir vakıtlar varmış, bir vakıtlar yokmuş. Küüyün birindä, Bucan dibindä yaşayarmış Balakir bobasınnan. Balakir pek şiretmış,

akıllıymış hem hiç azetmääzmiş zenginnerdän, angıları insanı aldadarmışlar, onnarın terinnän yaşarmışlar.

Yılın birindä ilkyazın çeketmesindä yollanmış Balakir bobasınan daaya odun getirmää hem dal, çıldırkı, ateşi tutuşturmaa deyni. Daaya gidärkän, yolları geçärmış bir büyük, uçsuz-kenarsız tarlanın yanından. O tarlada zenginin biri sürärmış. Belliymiş, ani çorbacı pek sıkı bir adam. Balakir hem bobası uzaktan kâr mayıl olmuşlar, nicä çorbacı sürer. Zenginin puluu o topraa, nicä bıçaklan kesärmış da aktarmış, çünkü o iki beygirin sırtı taa uzaktan yalabıyarmışlar. Pek benmiş Balakir beygirileri, angıları hayvanların gözeliymiş da demiş bobasına:

– Yok doruluk, bobam, ki bölä hayırsızda olsun çiçek gibi gözäl beygirlär. Lääzım onnarı çorbacidan almaa.

– E nicä sän onnarı alacan, oolum?

– Bunun için kahırlanmaa- bu benim işim. Ya sän otur daayın te bu açıklık erindä da beklä beni.

Demiş Balakir bu lafları da doorulmuş geeri küüyä.

Gitmiş evä. Kümestä tutmuş bir tauk da – kaçarak geeri. Dönmüş daaya, oturmuş bobasının yanına da çeketmiş o diri tauun tüülerini yolmaa. Yolmuş onu ölä, ani zormuş tanımaa onu, ne kuş olacaa da salvermiş onu o zengin adamın tarlasına. Tauk acıdan, tüülerini yolduktan sora, hiç yol ayırmayarak, çünkü gözleri

kararmış da doorulmuş dooru o zenginin yanına. Görmüş onu zengin olan da, obaldıp gözlerini bakarmış: ne sanki bu olsun? İstemiş onu tutmaa, ama yok kim beygirleri tutsun. Zengin sade aklından geçirmiş bu fikiri, nicä Balakir sansın yanındaymış, sansın er içindän çıkmış. Görmüş onu zengin, kâr sevinmiş da baarmış:

– Yolcu! Ey yolcu! Gelsänä burayı da tutuveräsin beygirleri.

– Balakir kaçaracık gitmiş yanına. Almış elindän terbeeleri. Zengin olan, nekadar varsaydı kuvedi toparlanmış o yoluk tauun ardına. Pek istemiş tutmaa bu görülmedik kuşu. Balakir bu vakıt, çok düşünmeyip, salverer beygirleri puluktan, birisinä kendisi pinmiş, öbürünü da bobasına vermiş, da yortarak doorulmuşlar satmaa o beygirleri.

– Tä görersin mi, bobam, – demiş Balakir, – neyä getirer adamı tamahlık. Bir yoluk tauun ardına toparlandı – beygirleri kaybetti. Ölä da ona lääzım. Aalemin teerinnän bu beygirleri kazandı, aalemä dä dönsünnär.

- *Dikkat okuyun masalı.*
- *Bulun masalın öz fikirini. Açıklayın.*
- *Kimi beendiniz bu masalda? Neçin?*
- *Kim yakışmadı üreenizä? Neçin?*

■ *Hoca Nastradinin fıkraları*

Eşää ilin olsun

Günün birindä Nastradin satın almış panayırdan bir çuval laana. Kendisi oturmuş semerin üstünä, ama çuvalı almış kendi sırtına. Gelän – geçän, gördüynän bunu, pek şaşarmışlar: “Neçin bu adam çuvalı sırtında taşıyarsa, varkana nicä onu eşään üstünä koymaa?”

– Siz karışmayın, – cuvap edärmış Hoca. – Siz ne? İsteersinniz eşek beni taşıyêr, çuvalı da mı taşısın?

- ➔ Kim taşıyarmış Hastradini?
- ➔ E neredeymiş çuval laanaylan?

semer – ük taşımaa oturak eşään üstündä

Aslıysadı, ozaman ver

Padişaa can sıkılmasından bütün padişaalıına bildirmiş, ani toplêer serayına hepsini yalancıları. Yarım padişaalı adamış ona, angısı annadacek ölä bir yalan, ani padişaa da yalan sayacak. Ama annadılmış yalanı padişaa aslı bularsa, ozaman yalancı kırk kamçı sırtına kabledecek.

Coyu bu iştäni hiç tutunmamış ta, neçin ki bilärmışlär. ani padişaa da zor bulmaa dooruluk. Onda aslılar da yalan, yalannar da varmış nicä aslı olsunnar. Ölä sayırmış, nicä ona yarayarmış.

Ama yalancıların kimisi istemiş denemää kismetlerini. Toplanmışlar nezaman läözüm. Padişaya türlü yalannar kurup anlatmışlar Hem ölä yalannar, ani ayakça durarmışlar, ama padişaa hepsini yalannarı aslı bulmuş da en anılmış yalancılar çok lobut imişlär.

– Durun, – demiş yalancının birisi, – bakalım, bu da mı aslı?! – da, gidip annatmış padişaaaya şu yalanı:

– Benim bobam, – demiş adam, – yaptıydı bir büyük merdiven. Avşamnään koyardı merdiveni da tırmaşardı güneşä. Ondan kor alıp, sora kotlonda ateşi tutuşturardık...

Adam lafını bitirdiktän sora susmuş da, gülümseyräk, sormuş padişaaaya.

– Şindi ne deyecän, padişayım, bu da mı aslı?

– Pek var nicä olsun, cuvap etmiş padişaa. – Zerä benim vardı bir dostum. Onun lülesinin sapı ölä uzundu, ani hiç merdivensiz dä uzadıp güneştä tütünü yakardı.

Bu adamı da kamçılımışlar arkaları kararınca. Daynamamış buna Nastradın da demiş ozaman: – Etti, padişaa, kabaatsız insanı düüersin. Ya bän sana bir yalan annadayım da sän dapturu geläsin, gözlerin annına fırlasın.

Bir büyük boş çuval koltuuna alıp, Nastradın gider padişaaaya.

– Zamanêêrsın, kuvetli padişayım! – seläm verer Nastradın.

– Hoş gelmişin, Hoca, - demiş padişaa. – Ne o boş çuval koltuunda gezersin?

– Tä, geldim padişayım, borcunuzu çeviräsiniz. Çoktan aldığınız bendän bir çuval altın. Düşündüm, taa unutmadan alayım geeri, demiş Nastradın.

– Bu yalan! – kızarıp, baarmış padişaa üzlän insanın arasında. – Nezaman sän bana altın verdin ba, dilenci?

– Yalan sa, deyişmiş Nastradın, ozaman ver bana yarım padişaalı.

Diil mi ölä bildirdiniz dolaylara?

Padişaa artık duymuş, ani tutuldu, ama aşaa kalmaa istäme-
miş.

– Bu, bu, bu, bu aslı, üfkedän kekeleyeräk demiş padişaa.

– Aslısıydı, ozaman ver altınarı, uzadıp çuvalı, demiş Nastradin.

Padişaa, işittiynän bu lafları, kär eşil olmuş üfkedän, ama yok-
muş ne yapsın da demiş izmetçilerinä:

– Çevirin adamın altınarını.

Padişaa annarmış, ani vermärseydi bir çuval altın, läüzim ver-
sin yarım padişaalı.

Nastradin, üklenip çuvalı sırtına, da bıyık altından gülümse-
yeräk, götürer altınarı evä.

- ➔ *Ne yapmış padişaa? Neçin?*
- ➔ *Hepsicii mi tutunmuş bu iştä? Neçin?*
- ➔ *Ne düşünmüş Nastradin?*
- ➔ *Kim çıkışmış taa akıllı?*

Dooroluk (gagauz halk masalı)

Adamin biri işlemiş, savaşımış, para toplamış, bir eni ev satın
almış. Sora tutunêr auulun içindä bir pınar kazsın. Kazarkan, bir
bakır altın paraylan bulmuş.

– Läüzim, – demiş, – bu bakırı altın paraylan götüreyim o ada-
ma, ani evi sattı bana, zerä bän ödedim sade onu ne vardı erin
üstündä, ama ne bulunêr erin içindä, onnar ona düşer.

Nasıl düşünmüş, ölä da yapmış. Almış bakırı paraylan da git-
miş o adama, ani evi satmış ona.

– Aulda pınar kazdım, – demiş, – te bu bakırı altın paraylan
buldum. O sana düşer, zerä bän ödedim sade ne vardı er üstün-
dä. Buyur!

– Yok nasıl alayım! Paralar şansora senin, zerä bän sattım sana evi erinnän bir-erdä, – demiş öbürü.

Ba al! Ba almayacam! – başlêêrlar çekişmää, kavga yapmaa.

Bir fikirli adamı yalvarêrlar dooruluk yapsın, onnarı uzlaştırsın. İhtär savaşêr onnarı uzlaştırsın, parayı kardaş payı yapsınnar, ama başa sudu çıkaramêêr: biri verer, öbürü almêêr. Açan görer, ani uzlaşmak bişeyä çıkmêêr, fikirli adam söler:

– Var mı sizin uşaklarınız?

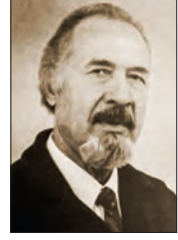
Biri demiş, ani var delikannı çocuu; öbürü demiş, ani var büyük kıızı.

– Everin onnarı! – adam demiş. – Bakırı altın paraylan onnara verin!

Adamnar o saat uzlaşêrlar, uşaklarını evererlä, suvatu olêrlar, bakırı altın paraylan gençlerä vererlä.

- Ne bulmuş adamın biri pınar kazarkan?
- Ne düşünmüş yapsın?
- Kim onnara yardımcı olmuş?
- Nicä düşünersiniz, dooru mu çıkış bulmuşlar?

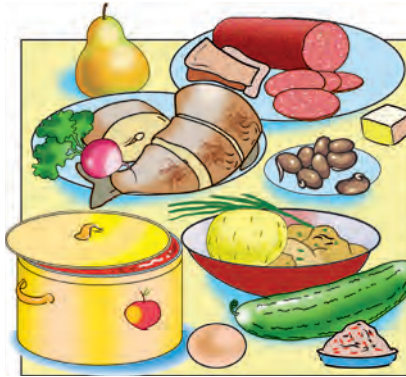

Ekmek

Dünnedä var çok işlär.
Var üzüm, erik...
Ama yoksaydı ekmek –
Tepemiz delik.
Var yaanı hem var piinir,
Var türlü sucuk,
Ama yoksaydı ekmek –
Kafamız uçuk.
Kär günaa deymää “açlık” –
Varkan yımırta.
İşimiz heptän bokluk –
Yokkan dolapta.

Ko olsun dolaplarda
Çok ekmek, pesmet...
Çalışarsaydık kırdä,
Olacak kısmet.
Var gümüş, altın da var,
Var kiyat para.
Yokkana ekmek evdä –
Günümüz kara.
Var bizdä yaşamakta
Çok paalı işlär.
Ekmektän paalı hiç yok –
Hepsi bilsinnär.

K. Vasilioglu

- Okuyun şiiri demekli.
- Nezaman insanda olacak kısmet?
- Dooru mu demää, ani ekmektän paalı bişey yok? Açıklayın kendi düşünmelerinizi.
- Hazırlayın ekmek için söyleyiş.

Ana dilim

Ana dilim, senin için
Cok var nicä yazmaa.
Ama, paalı ana dilim,
İsterim büün çalmaa.
Ölä isterim çalayım,
Ani dünnä ötsün.
Ani türküylän aazında
Halkım işä gitsin.

İşidennär ko bilsinnär,
Ani sesliysin pek,
Ani sözün, ana dilim,
Paalı, nicä ipek.
Sän nazlıcaysın, yalpacık,
Nicä eni gelin.
Gagauzlarlan barabar
Yaşa, ana dilim!

K. Vasilioglu

- Ne ister yapmaa ana dili için avtor?
- Neyi ko bilsinnär işidennär?
- Nekadar paalı ana dilimiz?
- Kiminnän uurlaştırêr ana dilimizi avtor?

Kolada

Gelin dostlar, burayı,
kutlayım çorbacıyı,
Büükleri, uşakları
Hem gözäl dolayları!
Hadi, hepsimiz birdän
Baaralım: Eni yıllan kutlêêrız sizi!

Çok saalık Allaa versin,
Eviniz dolu olsun,
Ambarlar çitirdasin,
Para sayısız olsun!
Pak ekmek, yaanı, sucuk,
Topracaa da pak soluk,
Tulumda biyaz piinir,
Ahırda kara beygir,
Aullarda kuş, hayvan, –
Hepsi saa hem pek toyan!
Hadi, hepsimiz birdän
Baaralım:

Eni yıllan kutlêêrız sizi!

Eni yılda, çorbacı,
Kimsey bilmesin acı!
Hepsi cengi unutsun,
Kardaşlık- bizdä olsun!
Dünnäädä olsun birlik,
Evindä dursun şennik,
Umutlar tamannansın,
İşiniz ilerlesin!
Çok yıla sizä saalık,
En, yılda büük varlık!..
Hadi şindi çocuklar
Baaralım:

Eni yıllan kutlêêrız sizi!

Çorbacıyka çık bizä,
Ver kolaç elimizä!
Sän, da, çorbacı, aara
Cebindä bizä para!
Ko ötsün sesli çannar,
Dangırdasın trakalar!
Ko bizä sevinsinnär
Bucakta yaşayannar;
Rus dostlar, ukrayınnar
Moldovannar, bulgarlar
Hem girgin gagauzlar!
Hepsinä saalık, kısmet,
Hepsi olsun şeremet!
Hadi genä çocuklar,
Baaralım:

Eni yıllan kutlêêrız sizi

K. Vasilioglu

D. Kara Çoban

Nişannar

Zaatlı Andreyi küçükkenä, bobası üüredärmış o olsun ii, yapmasın kimseycä fenalık, çalmasın, yardım etsin ilinnetmä in-sannarın yaşamasını.

Zaatlı, büüdüynän, brakmış bobasının ii üüretmesini da olmuş tamaa, haseet, ikiüzlü hem aldadıcı. "Toplayım kendimä varlık, da sora çekedecäm ilik yapmaa" – düşünmüş o da çeketmiş doorulukszluk tamaa toplamaa varlık. Ama, ki bulsin, nekadar fenalık yapacak, o herbir fenalığın ardına kakarmış kazaa birär enser.

Bitki-bitkiyä o zenginemiş, kazık da dolmuş enserlän. O zaman Zaatlı çeketmiş yapmaa ilik, ki prost edilsinnär onun ilerki fenalıkları, da herbir iiliin ardına çıkararmış kazıktan birär enser. Açan enserlär kazıktan çıkarılmışlar, Zaatlının sırtından sansın bir bayır inmiş. O o saat gelmiş bobasına söylemä yaptıklarını.

– E, islää, sän enserleri çıkarmışın, – demiş bobası, – ama onların nişannarı kalmış kazıkta.

D. Kara Çoban

- ➔ Nicä adam olsun Andrey üüredärmış bobası?
- ➔ Ne düşünmüş kendi çocuk?
- ➔ Tamannamış mı o kendi neetini?
- ➔ Ama ne demiş şimdi bobası ona? Neçin?

Ilkyaz

Çukurda biyaz yorgan –
Kıştan sonunku nişan.
Sauşmuş o, saklanmış,
Beki kurtulur sanmış.
Gündüz yaşlan o alêêr,
Güneş üzündän korkêr.
Kraalı serin gecedä –
O geler enidän kendinä.
Saklan saklanma, kışım,
Sän yolcuysun, kardaşım,

Bucakta düşer duman –
Kara Denizdän buular.
Baalar kesilmiş aalêêr,
Kökleri kuvet toplêêr.
Kırkaşık ta kolacı
İki düünüklän baalêêr.
Çalêr sırcık şen sıklık,
Sokakta kalabalık.
Yamaçta çiidem açêr,
Kızlar da "rop-rop" kaçêr.

N. Baboglu

Knışan – знак,метка,
kardaş – брат

- ➔ Okuyun demekli bu şiiri.
- ➔ Yılın angı zamanı için o annadêr?
- ➔ Angı sıralarda ilkyazın nişannarı en pek belli?
- ➔ Annadın ilkyaz için sizin esaba almanızı.
- ➔ Hazırlanın ezberlemäâ şiiri.

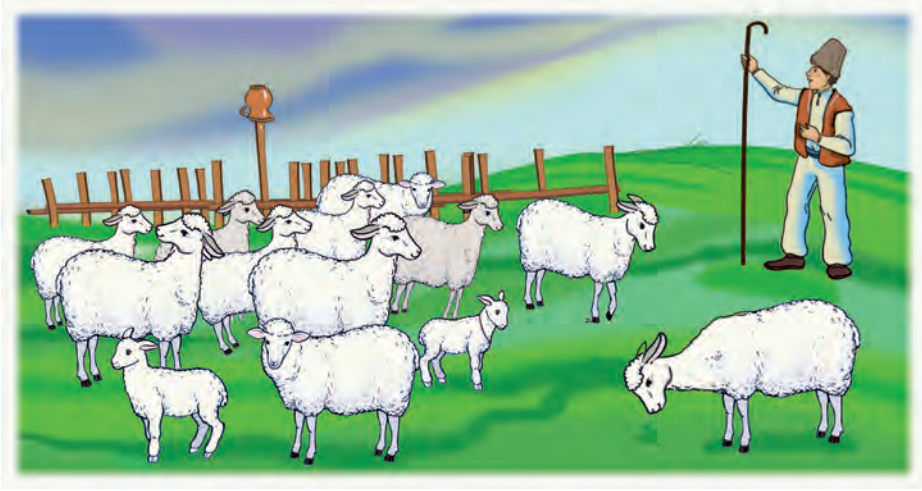

Sürüyü güder Oglan

Kalktı yamaçtan duman,
Çiilär bakêr oyandan,
Güder sürüyü Oglan,
Düşü bakêr aynında.
Güder sürüyü Oglan,
Tırla kazında çölmek.
Selâm yavklusundan –
Kalpaanda bir al çiçek!
Güder sürüyü Oglan,
Güder hem kaval çalêr...

Belli mi kaç zamandan
Bu ses ürek koparêr
Erä karannık çöktü,
Gök görünmeer yıldızdan,
Çayırı serin öptü,
Güder sürüyü Oglan.
Güder sürüyü Oglan,
Taa eveldän hem şindi,
Er üklüydü kahırlan,
Ama otlar eşildi...

N. Baboglu

tırla – çayırdakoyunnara deyni aul hem çobannara deyni bordey
bez – biyaz dokuma (masa örtüsü)
pelin – acı ot
gökün kenarı – горизонт (укр.); горизонт (рус.)
temrä – міраж (укр.); мираж (рус.)

- ➔ Okuyun şiiiri duygulu hem demekli.
- ➔ Ne vardır işittiiniz Oglan için? Kim o?
- ➔ Nezamandan Oglan sürüyü güder?

Cengä yok er

Gecä saadı – ekinnär tok.
Bucak raadı bulamêêr, yok!
Ekin bekleer orakları,
Başak bekleer harmannarı.
Koor teneli booday olgun,
Büük tınazlı ecel bolgun.
Ekmek yavan imää kayıl
Aslı insan binnärlän yıl.

Yavan ekmek – yok zararı,
Olmasın cenk – halk kararı.
Daava konsa her milletä:
Kayıl mıdır, ki tok olmaa
Da cenk etsin?
Yada cenksiz yavan isin?
Bilmäm, sayar mı birkimsey
Yavannıklı cenktän beteri!?

G. Gaydarci

- ➔ Neyi bekleer ekin?
- ➔ Neyä kayıl insan? Neçin?
- ➔ Yavannıklık mı taa bet, osay cenk mi ?
- ➔ Okuyun şiiri demekli, duygulu.

olgun – стиглий (укр.); спелый, зрелый (рус.)
tınaz – оберемок сіна (укр.); ворох сена (рус.)
ecel – доля (укр.); судьба (рус.) sudba
bolgun – вільний, широкий (укр.); свободный, широкий (рус.)
svobodniy, širokeiy
karar – рішення (укр.); решение (рус.)
orak – серп (укр.); серп (рус.)

S. Kuroglu

Maalä (bir parça)

Bu maaleyä o vakıtlar deyärdilär fıkaara maalesi. Sokaan iki tarafında da süzülürdü küçük kül kufneciklär. Çıbık aullar geriliydi evdän evä. Kimi aula asılıydı susak, kırık çölmek. Makaklı soldatlara benzärdi bu aullar.

Kırkayak Marinin kufneci en kenardaydı. O yapıcık şüşekil dururdu, bilme-erim, nasıl taa yıkılmamıştı. O ölä alçaktı, ani şoparlar ardından tırmaşardılar evin üstünä, nicä pata. Hepsi bilirdi bu evceezi: bütün küüyün insanı vardır mezarlaa ölü geçirdii, bu sokaktan vardır geçtii, neçinki mezarlaa yol salt bu sokacıktan geçirdi.

S. Kuroglu

- Nicä deyärdilär o maaleyä? Neçin?
- Nedän yapılıydı aullar?
- Kim yaşaardı en kenarda?
- Necin hepsicii bilärdi bu evceezi?

porezenci – жартівник (укр.); шутник (рус.)

M. Kösä

Oda ekmää (bir parça)

Ekmeklän biz baalı topra
Nicä uşaklan hem ana,
Evladını ana bakar,
Toprak sa hepsini beslär.
Uçsuz hem kenarsız sofr
Ani toprak bıkmaz kurar
Ekmek, paasızdır imeeliin,
O hepsinä datlı gelir!
Ekmek – umut, büyük raatsızlık,
Ekmek – şennik, kaavi saalık,
Ekmek – kuvet, gündän, iştän
Hem da cömert şu topraktan.

M. Kösä

- ➔ Nicä baalıyız biz ekmeklän?
- ➔ Ekmek bizä deyni o... ?
- ➔ Bulun ekmek için uygun sölemeklä, söyleyişlär.

Eşek hem koç (fabula)

Eşään biri koçu görämiş çok,
Ani işlämeer, ama hep bir tok.
“Kırda gezersin, – däärmış, –
bilmeersin kahr,
Evdä dä her avşam sana dolu ahır.
Bendä sa yaşamak diil bal –
İşleerim her gün, nicä bir hamal”.

P. Çebotar

“Ahmaksın, bey! – üfkeylän koç demiş. –
Kayılım versinnär bana da iş,
Ama biter oruç, yaalı geler,
Beni keskin bıçak bekleer.
Çorbacıya läüzımsın sän diri,
Dua et, ani kesmeerlär eşekleri!”

P. Çebotar

- Okuyun demekli.
- Neçin eşek çok görürmiş koçu?
- Ama neyâ läüzımmiş sevinsin? Neçin?
- Açıklayın.

T. Zanet

Anama

Uçêr yıllar, ama aklım
Sık döndürer beni geeri.
Tokattçıkta yalnız kaldın,
Aklım tutêr bu resimi.
O gün seftâ gittim yola,
Çatıraadan geçirdi bakış.

Geeri baktım: durêr aman,
Gür saçları da taranmış.
Uçtu zaman. Kaç yıl geçti!
Kaç yıl hiç dönmedi geeri?
Hep o tokat. Hep o bakış.
Salt saçları heptân aarmış...

T. Zanet

- Ne döndürer avtoru geeri? Neçin?
- Nesoy resimi tutêr aklında avtor?
- Ne diişiklik olmuş ... ?

Ezberleyin şiiri

Dünnäda var üç en paalı iş:

- ekmek – ki olsun insan her vakıt saa hem kaavi,
- analar – ki kesilmesin yaşamanın ilerlemesi,
- kıyatlar – ki kopmasın zamannarın ilgisi.

Peder Êyzin

Nasaat:

Acıkmadan, oturma sofraya; ekmektän paalı yoktur.

Ellerini yıkamadan, oturma sofraya; ekmektän pak yoktur.

Kalpaanı çıkarmadan, oturma sofraya; ekmektän büük yoktur.

Peder Êyzin

Eni hem az kullanılan sözlär hem lafbirleşmeleri

Botanika termineri

meşä, pelit – dub
kara aaç – vüz
kayın – beröza
kızıl aac – olha
dışpıdak – yasen
titrekkavak – osina
süüt – iva, verba

gürgen – grab
süütlün – loh serebristiy
kavak – topol
flamur – lipa
salkım – akaşiyä
ak aaç – klön

gül – roza
yaban gülü – şıpovnik
karanfil – gvozdika
kadifä çiçää – barhattı
laalä – tülpan
aşeş – mak
altıncık – nasturtıya
ruja çiçää – kalendula
çiidem – podsnejnik
zümbül – gıaştınt
nargiz – narşıs
moskovka – mayorı
kına çiçää – balzamin
zurna – viyunok
liläka, ergivan – siren

çıplak aaç – besstıdnıta
selvi – kiparis
cam – el
fıstıklı çam – sosna
ardıç – mojjevelnik
demir aaç – jeleznoye derevo
tatar üzümü, nemtä üzümü,
petro üzümü – krijovnik
aktiken – boyarışnik
miimer – buzina
ergivan – siren
kesten(ä) – kaştan
ceviz – leşçına(oreşnik)
dut – şelkovița

Çiçeklär

gülfatma – malva
gırgina – georgina
su çiçää – vodänaya liliya
güngörmäzka – zaränka
menevşä – fıalka
kuş aazı – lvinıy zev
zil – kolokolçık
incä – landış
eldiydirmäz – nedotroga
bujor – pion
pençerä çiçää, turna gagası – geran
panaya eli – ruka Bogorodiçı
tavşam kulaa – tıklamen
zambak – iris
güz çiçää, mercanka, dimitrița –
hrizantema

İçindekilär

Aazdan hem yazılı söz	3
Ne o cümlä?	6
Tekst	10
Tekstlerin soyları	12
Cümlenin baş payları	19
Cümlenin birsoy payları	22
Lafların baalaşması cümledä	24
Lafbirleşmesi	25
Seslär hem bukvalar. Kısım. Urgu	27
Laf kuruluşu	30
Vokalların hem konsonnarın laflarda dooruyazılması.....	32
Konsonnarın dönmesi hem dooru yazılması.....	34
Ne o vokal dönmesi?	36
Söz payları	38
Adlık. Adlının birlik sayısı	46
Adlıkların hallarını tekrarlamak	48
Adlıkların halanması	52
Konsonnan bitän adlıkların afiksleri	55
Vokallan bitän adlıkların hallanması	58
K konsonnan bitan çokkısını adlıkların hallanması	61
Adlıkların çokluk sayıları	65
Adlıkların çokluk sayısında hallanması	68
Adlıkların nazlı-küçüldek forması	72
Nışannık	74
Nışannıkların hem adlıkların barabar kullanması	80
Aderlik	84
İşlik	86
İşliklerin temel forması	88
İşliklerin ifinitiv forması	92
İşliin inkärlik forması	94
İşliklerin zamannara görä diişilmesi	96
İşliklerin mutlak geçmiş zamanı	97
İşliklerin şindiki zamanı	99
İşliklerin mutlak gelecek zamanı	103
Konsonnan bitän işliklerin diişilmesi	105
Vokallan bitän işliklerin diişilmesi	106
Sayıklar	108
Ardlaflar	109
TEKRAR	111
KLASTAN DIŞARI OKUMAK İÇİN	115
Aazdan halk yaratmalar	115
Gagauz yazıcıları uşaklara	123
Ezberleyin şiiri	133
<i>Eni hem az kullanılan sözlär hem lafbirleşmeleri</i>	134

Навчальне видання

КУЛАКСИЗ Ольга Семенівна, АРНАУТ Федора Іванівна,
КАЗАК Анастасія Дмитрівна.

Гагаузька мова

для загальноосвітніх навчальних закладів
з навчанням українською мовою

підручник для 4 класу
загальноосвітніх навчальних закладів

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України

Редактор *Іван Кіор*
Художник *Вікторія Дунаєва*
Технічний редактор *Сергій Максимець*
Коректор *Віра Дімова*
Дизайн і верстка *Ігоря Стусика*

Формат 70x100/16. Ум.-друк. арк. 11,01. Обл.-вид. арк. 14,00. Наклад 57 прим. Зам. № 1084.

Видавець і виготовлювач видавничий дім "Букрек",
вул. Радищева, 10, м. Чернівці, 58000.

www.bukrek.net

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру
суб'єкта видавничої справи ЧЦ № 1 від 10.07.2000 р